

”Låt mig få veta att jag är en som kan”

- om frustationsgap, skuldbeläggning och utanförskap

En rapport om sociala risker och social oro i Gävleborgs län

Länsstyrelsen
Gävleborg

Titel: *"Låt mig få veta att jag är en som kan" – om frustrationsgap, skuldbeläggning och utanförskap. En rapport om sociala risker och social oro i Gävleborgs län*

Utgiven av Länsstyrelsen Gävleborg

Text sammanställd av Helena Eriksson, Krisberedskapsfunktionen

Omslagsfoto: Helena Eriksson

Länsstyrelsens rapportserie 2013:2

Länsstyrelsen
Gävleborg

Förord

För att en människa ska tillåtas bli en del av samhället krävs det att denne blir sedd, lyssnad på och respekterad samt att den får vara med och påverka sin situation. Ges inte utrymme för detta och individen av olika anledningar inte tillåts komma in i den gemenskap som samhället erbjuder kan det skapa frustration, oro och skuldbeläggning.

Krisberedskap handlar om att förebygga och förbereda samhället för alla tänkbara kriser som kan uppkomma, och för att göra det på bästa sätt måste man vara förberedd.

Att förebygga för och förbereda samhället på att hantera frustrerade och skamfyllda individer är inte någon lätt uppgift. Men med en god förståelse för vilka krafter man har att göra med finns det goda förutsättningar för att man kan lyckas, eller åtminstone komma en bra bit på vägen.

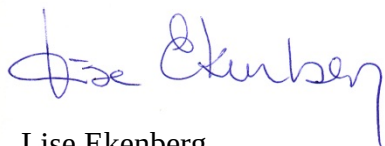
Vårt sätt att komma framåt är att samverka, samarbeta och ta vara på den kunskap och de goda krafter som finns runt omkring oss i länet.

Gävleborg har trots relativt dåliga förutsättningar med bland annat höga arbetslöshetssiffror och låg utbildningsnivå lyckats med att skapa många goda exempel och arenor för lyckade samarbeten och goda resultat.

Länsstyrelsens arbete med sociala risker och social oro kan ses som en arena inom vilken samverkan och kunskapsdelning har fått tid och utrymme, och där deltagarna fått nya idéer och inspiration från varandra till att förbättra och förnya sitt arbete.

Det är nu viktigt att vi inte lutar oss tillbaka och slappnar av, utan att vi ständigt fortsätter vårt arbete mot att skapa ett län i vilket frustration, oro och skuldbeläggning inte får något utrymme. Ett län i vilket vi låter de goda krafterna och de kreativa idéerna ta över.

Länsstyrelsen Gävleborgs län

Lise Ekenberg
Enhetschef
Samhällsutvecklingsenheten

Helena Eriksson
Projektledare Sociala risker
Samhällsutvecklingsenheten

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	6
1. Inledning	7
2. Bakgrund	8
2.1 Risk- och sårbarhetsanalys	8
2.2 Projektbeskrivning – pilotprojekt	9
2.2.1 Bakgrund	9
2.2.2. Arbetsgruppens sammansättning	9
2.2.3 ANDT-strategi	11
2.3 Genomförande av pilotstudien	12
2.3.1 Workshop 1	14
2.3.1.1 Föreläsning 1	14
2.3.1.2 Föreläsning 2	15
2.3.1.3 Diskussioner	15
2.3.2 Workshop 2	16
2.3.2.1 Föreläsning	16
2.3.2.2 Diskussioner	17
2.3.3 Workshop 3	18
2.3.3.1 Föreläsning	18
2.3.3.1.a Sammanfattning föreläsning	18
2.3.3.2 Diskussioner	20
2.4 Styrkor och svagheter med metoden	21
2.4.1 Styrkor	21
2.4.2 Svagheter	21
3. Västra Götalandsmodellen	23
3.1 Skyddsvärt	23
3.2 Datainsamling	23
3.3 Risk- och riskfaktorer	24
3.4 Scenarioupbyggnad	24
3.5 Sårbarhet	24
3.6 Åtgärdsförslag	24
4. Analys	25
4.1 Sociala riskfaktorer	26
4.1.1 Utanförskap (stigmatisering och alienation)	26
4.1.2 Utbildning	26
4.1.3 Arbetslöshet	29

4.1.4 Ekonomisk utsatthet	31
4.1.5 Frustrationsgap	32
4.2 Hälsa	34
4.3 Säkerhet och trygghet	36
4.3.1 Skadegörelse och anlagda bränder	36
4.3.1.1 Anlagd brand	36
4.3.1.2 Intressanta exempel – nödbromsgrupp	37
4.3.1.3 Skadegörelse	38
4.3.1.4 Intressanta exempel – Blueplot	39
4.3.2 Brottslighet	40
4.4 Regionalt framtagna riskfaktorer	44
4.4.1 Stuprör	44
4.4.1.1 Intressanta exempel – Framtidssamtal	45
4.4.2 Nätverk	46
4.4.3 Professionalism	46
4.4.4 Kommunikation	47
4.4.4.1 Instagramhändelsen i Göteborg	48
4.4.5 Relationer	49
4.4.6 Skambeläggning	50
4.5 Förslag på åtgärder	51
4.5.1 Sociala investeringsfonder	51
4.5.2 Intervention ungdom – Polismyndigheten Gävleborg	53
4.6 Erfarenheter	55
5. Slutsats	57
Referenser och lästips	58

Sammanfattning

Länsstyrelsen i Gävleborg har i arbetet med sociala risker och social oro provat metoden *Levande analys för trendbevakning inom sociala risker*. Syftet med metoden var att dela, dokumentera och följa upp den samlade kunskapen som idag finns inom många olika verksamheter som kommer i kontakt med ungdomar.

Under hösten och vintern 2012-2013 genomfördes tre workshopar med deltagare från ett antal myndigheter och kommunala verksamheter från länet. Vid workshoparna fick deltagarna ge sin bild över hur de ser på sociala risker och social oro utifrån deras profession och synsätt och diskussionerna gick från det övergripande till det specifika. Deltagarna bjöds även på föreläsningar med olika föreläsare, vilka i sin tur började lokalt och slutade globalt.

Då metoden *Levande analys* utgått från det förutsättningslösa har man använt sig av de riskfaktorer som Västra Götalandsmodellen tagit fram för att strukturera upp vad som framkommit i diskussionerna. Västra Götalandsmodellen är i sin tur ett metodstöd som är framtaget för att inkludera sociala risker i risk- och sårbarhetsanalyserna och modellen bygger på lokal statistik vilken analyseras ur ett krishanteringsperspektiv.

Följande rapport är uppbyggd på lokal statistik som blandats med citat och reflektioner från deltagarna.

Statistiken visar sitt tydliga språk både vad gäller utbildningsnivån och arbetslösheten bland länets invånare. Låg utbildning och hög arbetslöshet är något som bekymrar deltagarna och som de ser vara en risk för att känslan av utanförskap och frustration kan bli tillräckligt stor för att social oro ska uppstå. Länet har även höga ohälsotal och en hög andel självmord.

I samband med detta talades det även om skam och skuld och att många unga idag skuldbelägger sig själva för att de inte kan leva upp till de krav samhället ställer på dem.

Tillgängligheten på droger och anlagda bränder var också områden som bekymrade deltagarna. Vad gäller bränderna kan dock Gävle kommun uppvisa ett effektivt arbete för att motverka dessa och har därmed minskat andelen anlagda bränder som orsakats av unga.

Vid diskussionerna identifierades ett antal regionala riskfaktorer som deltagarna ständigt återkom till och såg som stora problem i arbetet mot social oro. En av dessa var stuprörstänket och risken med att man blir mindre effektiv i sitt arbete. Effektiviteten kan även förhindras av att man tenderar att endast se till sin egen verksamhet och inte helheten.

Kommunikation var också ett ständigt återkommande ämne. Vikten av att kunna kommunicera på rätt sätt och föra fram sitt budskap så mottagaren förstår och accepterar vad som sägs.

1. Inledning

Risk- och sårbarhetsanalyser (RSA) har en viktig roll i det förebyggande riskhanteringsarbetet och det svenska krishanteringssystemet. Utan en RSA blir kunskapen om samhällets risker och sårbarheter lägre och det kan vara lätt att missa något i sina förberedelser mot ett robust samhälle.

Genom åren har fokus i de genomförda risk- och sårbarhetsanalyserna legat på tekniska och fysiska risker och man har inte ägnat många tankar åt sociala risker. Det är först på senare år man insett att det finns andra händelser än exempelvis strömavbrott, översvämningar och pandemier som kan försätta ett samhälle i kris.

De senaste årens oroligheter runt om i svenska förorter såsom exempelvis Gottsunda, Rosengård, Husby, Tensta - listan kan göras lång, har visat på att det i samhället finns ett stort behov av att lyfta frågor som berör människors sociala situation även i ett krisberedskapsperspektiv. Blir det oroligt i delar av samhället kan dess grundläggande funktionalitet påverkas och det kan bli svårt att upprätthålla samhällsviktig verksamhet.

Följande rapport är en del i Länsstyrelsens arbete med risk- och sårbarhetsanalyser och redovisar det arbete som är gjort inom ramen för projektet om sociala risker och social oro.

2. Bakgrund

2.1 Risk- och sårbarhetsanalys

Statliga myndigheter, kommuner och landsting har enligt lag¹ skyldighet att identifiera de hot och risker i samhället som kan leda till extraordinära händelser eller kriser.

För att kunna hantera detta genomförs årligen, på myndighetsnivå, en risk- och sårbarhetsanalys i vilken det särskilt ska beaktas att:²

- situationer som uppkommer hastigt, oväntat och utan förvarning, eller en situation där det finns ett hot eller en risk att ett sådant läge kan komma att uppstå
- situationer som kräver brådskande beslut och samverkan med andra aktörer
- att de mest nödvändiga funktionerna kan upprätthållas i samhällsviktig verksamhet
- förmågan att hantera mycket allvarliga situationer inom myndighetens ansvarsområde

Det övergripande syftet med en risk- och sårbarhetsanalys är att minska sårbarheten i samhället och utveckla en god förmåga att hantera och bedriva verksamhet under allvarliga händelser och höjd beredskap.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har tagit fram en vägledning för hur arbetet med risk- och sårbarhetsanalyserna kan genomföras³. Arbetet med risk- och sårbarhetsanalyser följer i stort sett nedanstående illustration.

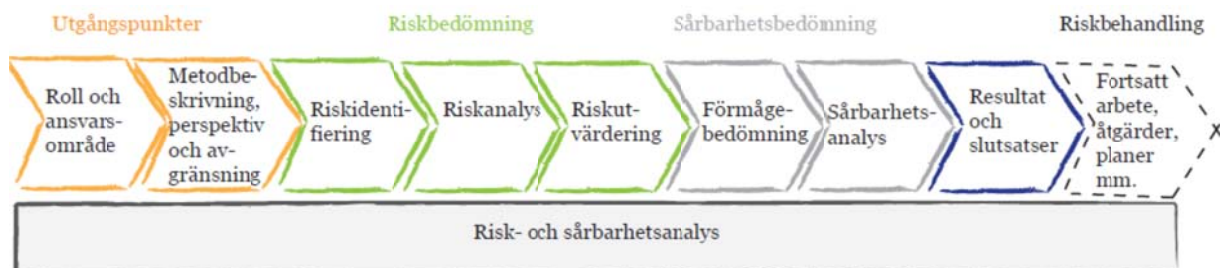

Bild 1. Riskhanteringsprocessen. Hämtad från Vägledning för risk- och sårbarhetsanalyser, MSB 245-2011

Huvudfokus i risk- och sårbarhetsanalyserna ligger till stor del på fysiska och tekniska risker, och det är först under senare år som intresset kring frågor om hot mot grundläggande värderingar och social oro ökat.

Länsstyrelsen Gävleborg har under de senaste tre åren berört ämnet sociala risker i sin risk- och sårbarhetsanalys och har som ambition att utöka arbetet med frågan.

¹ Förordning (2006:942) om krisberedskap och höjd beredskap

² Förordning (2006:942) om krisberedskap och höjd beredskap 9§

³ MSB "Vägledning för risk- och sårbarhetsanalyser", 2011

2.2 Projektbeskrivning – pilotprojekt

2.2.1 Bakgrund

Under 2010 började Länsstyrelsen, inom ramen för krisberedskap, att implementera sociala risker och hot mot grundläggande värden i den regionala risk- och sårbarhetsanalysen. Länsstyrelsen genomförde ett länsseminarium tillsammans med Polismyndigheten i Gävleborgs län med inbjudna från främst olika förvaltningar inom länets kommuner, Landstinget med flera. Det påbörjades även en intern samverkan på Länsstyrelsen mellan funktionen för krisberedskap och ANDT-samordnaren vid enheten för folkhälsa.

Samhällsrådet, som består av landshövdingen, länspolismästaren, landstingsdirektören samt regiondirektören, beslutade att området ska bedrivas i projektform inom ramen för krisberedskap och medel för arbetet har sökts och beviljats från MSB.

Nationellt påbörjades under 2011 en nationell samverkan mellan de länsstyrelser som då satt igång arbetet med sociala risker, ett arbete som utökats under 2012 – 2013 vartefter fler och fler länsstyrelser och kommuner runt om i landet börjat uppmärksamma frågorna.

Västra Götaland var tidigt ute med att utveckla en metod för hur man ska kunna implementera frågan om sociala risker i risk- och sårbarhetsanalyserna⁴, men Länsstyrelsen i Gävleborg har valt ett annat tillvägagångssätt för att identifiera de sociala risker som finns i länet och som kan leda till social oro; *Levande analys för trendbevakning inom sociala risker*. Syftet med arbetssättet var att dela, dokumentera och följa upp den samlade kunskapen som idag finns inom många olika verksamheter som kommer i kontakt med ungdomar.

2.2.2 Arbetsgruppens sammansättning

I projektbeskrivningen fanns det en beskrivning över önskad målgrupp ”avsikten är att olika aktörer ska bidra med sin kunskap och därför vänder vi oss i första hand till myndigheter och verksamheter i länet som idag arbetar med frågor som kan rymmas inom begreppet sociala risker”. Det fanns även i projektbeskrivningen en förslagsskiss från vilka myndigheter och organisationer deltagarna skulle kunna komma från.

Två av länets kommuner utseddes till pilotkommuner, Gävle och Hudiksvalls kommuner. Att valet föll på dessa berodde bland annat på att man ville täcka upp både den södra och den norra delen av länet samt att få med en större och en mindre kommun.

Det slutliga urvalet av deltagare till workshoparna har skett med den ursprungliga förslagsskissen i åtanke, men det landade mycket i befintliga nätverk och personliga kontakter, varför även representanter från andra kommuner än bara de utsedda pilotkommunerna i länet fanns med.

Vissa aktörer tillfrågades men kunde av olika anledningar inte medverka vid workshoparna.

⁴ För beskrivning av Västra Götalandsmodellen se avsnitt 3

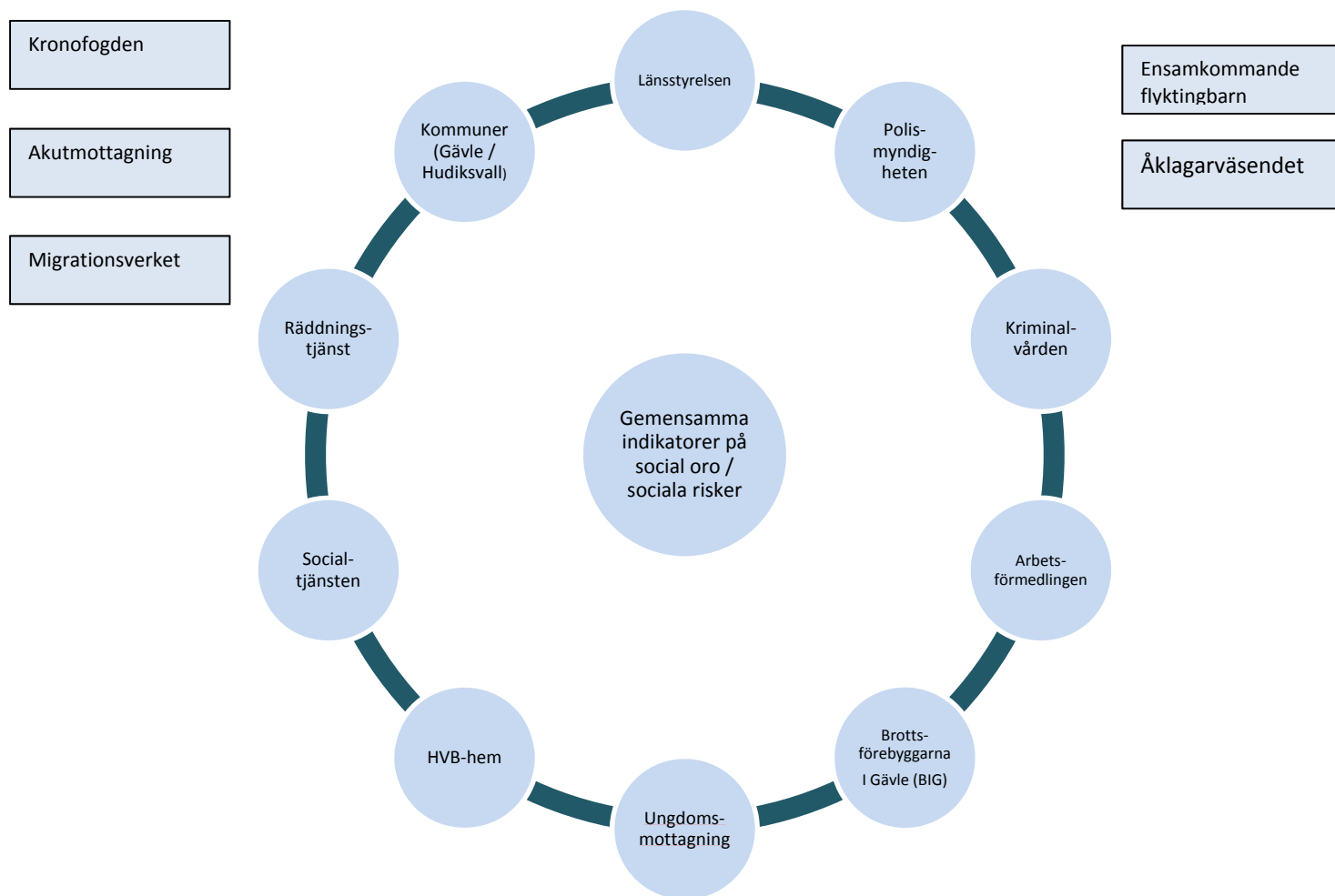

Bild 2. Myndigheter och organisationer som deltog i projektet. Rutorna utanför cirkeln är tillfrågade myndigheter som av olika anledningar ej kunde delta i projektet.

Huvuddelen av aktörerna kommer från statliga myndigheter och kommunala verksamheter.

Att utelämna representanter från skolan har varit ett aktivt val då det var svårt att hitta en representant som skulle kunna representera hela skolan. Dels har de båda kommunerna ett stort antal skolor med låg-, mellan- och högstadium samt gymnasieskolor, och därutöver finns det skolor med olika inriktningar samt privatägda skolor.

Hur frånvaron av representanter från skolan har påverkat resultaten och de diskussioner som fördes är oklart, men att ett viktigt perspektiv har gått förlorat kan konstateras. Mycket kritik riktades till skolan men även konstateranden om att mer resurser borde tillföras skolan. Med en skolrepresentant kunde kritiken och resursfrågan fått bemötas och diskuteras.

2.2.3 ANDT-strategi

Vid val av arbetssätt har länsstyrelsen även tagit hänsyn till den av regeringen antagna nationella ANDT⁵-strategi som anger mål, inriktning och prioriteringar för hur samhällets insatser bör genomföras, samordnas och följas upp under åren 2011 - 2015⁶. Strategins viljeinriktning är att få en samlad syn på de gemensamma faktorer som ligger till grund för många av de sociala problemens uppkomst, men den har även förslag på lösningar. Att se till ANDT-strategin kan ses som en självklarhet då en del av de sociala riskfaktorerna kan ses ha sitt ursprung i narkotika- och/eller alkoholproblematiken.

Det är dock viktigt att inte se alkohol och narkotika som den enda förklaringsmodellen till varför det är viktigt och självklart med samverkan. Detta för att kunna få indikationer på exempelvis förändringar i beteendemönster samt att kunna skapa en gemensam bild över läget i länet.

Ambitionen med arbetssättet och pilotstudien *Levande analys för trendbevakning inom sociala risker* är att samla myndigheter och verksamheter som på ett eller annat sätt arbetar med ungdomar för att kunna inventera behov och arbeta med nödvändiga insatser. Syftet är att prova en ny metod med vilken man kan skapa en naturlig arena för myndigheter och verksamheter i länet där de kan samlas kring gemensamma beröringspunkter och frågeställningar. Metoden bygger också på att ha återkommande möten där fokus ligger på kunskapspåfyllnad och erfarenhetsutbyte.

⁵ Alkohol, Narkotika, Dopning, Tobak

⁶ Proposition 2010/11:47 "En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken"

2.3 Genomförande av pilotstudien

Grundidén med arbetssättet levande analys är ett brett förhållningssätt där samtliga deltagare ska få göra sig hörda och bidra med sin bild av vilka riskfaktorer som finns och som kan skapa problem.

Utifrån detta bjöd Länsstyrelsen in till tre workshopar där ansatsen var att börja brett och förutsättningslöst för att efter varje gång komma lite närmare en identifiering av indikatorer som kan vara orsak till social oro.

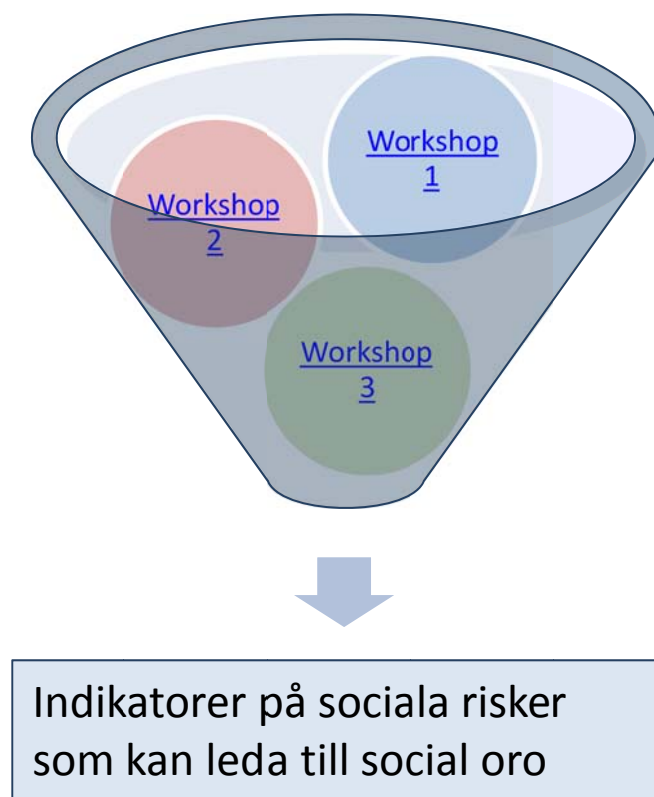

Bild 3. Illustration över hur workshoparna ska trättas ner och diskussionerna leda till indikatorer.

Diskussionerna gick från det övergripande till det specifika, medan föreläsarnas perspektiv började lokalt och slutade globalt.

Varje workshop leddes av en extern moderator som höll ihop diskussionerna och fick deltagarna att hitta tråden om de tenderade att sväva ut alltför mycket.

Samtliga workshopar dokumenterades även av en extern dokumenterare som efter varje workshop sammanfattade och citerade vad varje person sagt för att ingenting skulle missas eller missuppfattas i efterhand.

Samtliga deltagare har även fått läsa igenom dokumentationen efter varje workshop och givits möjlighet att justera om någon missats eller missuppfattats.

2.3.1 Workshop 1

Workshopen började med en inledning om bakgrunden till projektet och varför samtliga deltagare samlats till att delta i kommande tre workshopar.

2.3.1.1 Föreläsning 1

Den första workshopen började med att FoU Välfärd Region Gävleborg presenterade sitt arbete⁷ med projektet ”Att dokumentera socialtjänstens insatser för Barn och Unga”⁸. Projektet syftade till att mäta i vilken grad socialtjänstens insatser hade effekt. När arbetet påbörjades saknades grundfakta om hur många barn som aktualiseras till socialtjänsten, vilka problem de har, varför de aktualiseras, kön och ålder, familjesituation, med mera. När detta upptäcktes påbörjades ett arbete för att ta fram gemensamma koder som kan användas när ett barn aktualiseras hos socialtjänsten. Dessa koder ligger nu till grund för den statistik som samlas in och sammanställs.

Sedan 2008 rapporteras statistiken in till FoU Välfärd som sammanställer och publicerar den.

”Forskningen visar att de barn som kommer in utvecklas på ett bra positivt sätt, det är endast en liten grupp som blir kroniskt kriminella eller missbrukar droger”

Av statistiken framgår att det är fler pojkar än flickor som aktualiseras och att den vanligaste åldern är mellan 13 – 16 år. Den genomsnittliga åldern har dock sjunkit de senaste fyra åren från 12 till 11 år.

Polisen står för majoriteten av anmälningarna, följt av skolan där man dock kan se en nedåtgående trend. Av de barn som anmäls lever 61 procent med en ensamstående förälder. Problemen är större i splittrade familjer och många föräldrar skulle behöva stöd.

Allt fler små barn aktualiseras på grund av omsorgssvikt av föräldrarna. Omsorgssvikt är ett samlingsbegrepp som rör brister i barnets hemmiljö. I en studie inom projektet som omfattade 500 barn som anmäls för omsorgssvikt framkom att nästan hälften lever i en riskmiljö med mycket alkohol och droger, 32 procent är utsatta för fysisk försummelse och 20 procent för psykisk försummelse.

⁷ Föreläsning av Annika Almqvist och Per Åsbrink 2012-10-28

⁸ FoU Välfärd Region Gävleborg, FoU rapport 2012:4 ”Att dokumentera socialtjänstens insatser för barn och unga”

2.3.1.2 Föreläsning 2

Deltagarna gavs också en bild över olika definitioner av social oro och social risk. Urvalet av exempel skedde godtyckligt utan någon vetenskaplig förankring och kan bäst ses som exempel på riskfaktorer.

- Vikten av sociala medier och vilket kraftfullt instrument det blivit och hur det kan vara en utlösande faktor till social oro. Exempel på hur sociala medier orsakat följdverkningar av olika händelser.
- Exempel från den folkhälsoenkät som Samhällsmedicin gjorde 2010 delgavs deltagarna. Denna enkät visade att Gävleborg har låg utbildningsnivå och att närmare 20 procent av länets ungdomar mellan 18 – 24 år är arbetslösa.
- Länet har även flest självmord per 100 000 invånare – 14,9.
- Under hösten 2012 fanns det 945 hemlösa personer i länet, och hälften av kommunerna uppger att det finns barn under 18 år vars familjer saknar långsiktiga boendelösningar.
- Länsstyrelsen i Gävleborg har en strateg som arbetar med hedersrelaterat våld, vilken har varit involverade i totalt 100 ärenden 2011 – 2012 varav 50 individer som lever under skyddad identitet i länet har identifierats.
- Exempel på statistik kring ungdomsbrottslighet gavs också, både nationella siffror och lokala.

2.3.1.3 Diskussioner

Syftet med den första workshopens diskussioner var att varje deltagare skulle få ge sin bild över hur läget och situationen såg ut utifrån deras profession och synsätt.

Moderatorn gav varje deltagare cirka fem minuter var att berätta vad de arbetar med och hur de uppfattar att ungdomarna mår. Hur ser de som kommer i kontakt med dem på situationen här och nu? Vilka nya tendenser till risker ser de? Vad ligger i framkant i deras arbete och vad upplever de?

När den första workshopen var över hade ett antal nyckelbegrepp identifierats, vilket kan ses som ett första steg mot en identifiering av indikatorer.

2.3.2 Workshop 2

Den andra workshopen inleddes med en föreläsning som hade fokus på den nationella nivån.

2.3.2.1 Föreläsning

Ing-Marie Persson från Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) arbetar med uppdraget att ta fram en nationell övergripande plan över området samhällsskydd och beredskap. Hon har tagit fram en tankemodell kring samhällsskydd och beredskap i vilken ett antal frågeställningar lyfts:

- vilka skyddsvärden ska man upprätthålla?
- vad kan hota dessa?
- vilka förmågor måste samhället ha för att förhindra olyckor/kriser och begränsa effekterna av dessa?
- vilka är det som ska agera?
- vilka verktyg och styrdokument finns?

För att testa tankemodellen intervjuades nyckelpersoner i 13 kommuner⁹. Dessa nyckelpersoner utsågs av respektive kommun och varierade därför mellan allt från kommunstyrelsens ordförande till beredskapssamordnaren.

Svaren från de intervjuade visade att skyddsvärdena fungerade inom kommunerna som en vision att sträva mot. Med dem i fokus blir det möjligt att sätta upp mätbara delmål. Det var även viktigt att veta om skyddsvärdena upprätthålls, vilka resurser man har samt var prioriteringsansvaret finns. Att kunna jämföra sig med andra kommuner anses också vara viktigt.

Vid en workshop där de 13 kommunerna deltog framkom att man hade väldigt olika syn på vilka hot som var mest allvarliga. Besöks- och glesbygdskommunerna är helt beroende av besöksnäringen, storstadskommunerna ser nya och skilda samhällsstrukturer som värst medan pendlingskommunerna ser bristen på vuxna i kommunen under dagtid som ett hot.

Det framkom också att det saknas statistik och nationella rapporteringssystem som omfattar händelser kring social oro för att kunna förebygga och göra öppna jämförelser mellan kommunerna.

⁹ Åsele, Östersund, Malung-Sälen, Nacka, Sala, Salem, Nyköping, Töreboda, Öckerö, Orust, Göteborg, Staffanstorps och Malmö

2.3.2.2 Diskussioner

Moderatorn inledde diskussionerna med att rekapitulera över föregående workshop och att påminna om att syftet är att försöka komma längre ner i tratten och skapa en gemensam helhetsbild.

Moderatorn uppmärksammade även deltagarna på att det vid den föregående workshopen fanns områden som inte berördes. Områden och ämnen som rörde bland annat ensamkommande flyktingbarn, invandrarkulturer och flickor med självskadebeteende, varvid diskussionerna tog vid utifrån detta konstaterande.

Den andra workshopens diskussioner resulterade i ett antal riskfaktorer som identifierats ur samtalen men som lämnades obearbetade för deltagarna att ta med sig till kommande workshop.

2.3.3 Workshop 3

Den tredje och sista workshopen började med att rikta sitt fokus mot den globala nivån.

2.3.3.1 Föreläsning

Gästföreläsare var Hans Abrahamsson, docent i Freds- och utvecklingsforskning vid Göteborgs Universitet och gästforskare vid Malmö Högskola.

Hans föreläsning handlade om hur internationella händelser påverkar det lokala:

”Globalisering är ingenting som bara dimper ner och lämnar ett avtryck, utan dess effekter beror mycket på lokala förhållanden. Effekterna av de globala flödena manifesteras på den lokala nivån. Det är där man tvingas gå från ord till handling”.

Nedan ges en mycket kort sammanfattning av vad Hans pratade om, hela föreläsningen finns i rapporten ”Städer som nav för en globalt hållbar samhällsutveckling eller slagfält för sociala konflikter”¹⁰

2.3.3.1.a Sammanfattning föreläsning

Det finns tre pågående processer som skapar ett helt nytt politiskt landskap:

Globalisering: De nya kommunikationskanalerna har gjort att världen flätas samman. En händelse på ett ställe får effekter direkt på ett annat ställe på jorden. Den ekonomiska och företagsstyrda globaliseringen har medfört att världens ekonomiska epicentrum flyttat österut och västvärlden har förlorat delar av sitt tolkningsföreträde och inflytande när det gäller utformningen av världsordningens regelverk och ledarskap. BRICS-länderna¹¹ har tillsammans en ekonomi som överstiger EUs och som om fem år beräknas passera USAs.

Migration: Det handlar om människors naturliga flöde i en globaliserad tid. Gränser begränsar inte längre människors rörlighet. Man kan prata om *dubbel befintlighet*, att ha sitt vardagsliv på samma plats, på samma gång i olika länder, allt tack vare dagens informationsteknologi. Integration i det nya samhället blir mindre intressant och man kan fråga sig var människors identitet finns? Hela medborgarskapsfrågan blir ett stort frågetecken.

¹⁰ Hans Abrahamsson ”Städer som nav för en hållbar samhällsutveckling eller slagfält för sociala konflikter”, Malmö Stad 2012
<http://www.malmo.se/download/18.d8bc6b31373089f7d9800049768/St%C3%A4der+som+nav+f%C3%B6r+en+globalt+h%C3%A5llbar+samh%C3%A4llsutveckling+Hans+Abrahamsson.pdf>

¹¹ Brasilien, Ryssland, Indien, Kina och Sydafrika

Urbanisering: Det tog mänskligheten 3000 år att bygga städer så att halva världens befolkning (3,2 miljarder) fick plats. FNs prognoser visar att med nuvarande urbaniseringstakt kommer vi på 30 år att se ytterligare 3,2 miljarder människor urbaniseras. Klyftan mellan välbeställda och sämre lottade ökar, de flesta fattiga bor i städer och det blir allt vanligare att fattiga lever i medelinkomst- och höginkomstländer. Bostadsområden segregeras och samhällen glider isär och tudelas.

Dessa tre processer är sammanflätade med varandra och idag handlar rättvisa om tillgång till det politiska rummet, att få synas.

Det är innanförskapets gränser som skapar problem, inte utanförskapets. Det ställs oerhörda krav på de som vill bli delaktiga. 35-40 procent av dagens ungdomar befinner sig utan arbete, utbildning eller praktik. Att inte få delta i det man anser sig ha rätt till skapar ett frustrationsgap. Det orsakar skuldbeläggning och en outtalad skam som tar sig våldsamma uttryck.

Det kan konstateras att på det sätt på vilket människor uppfattat och strävat efter viktiga värdegrunder som säkerhet, utveckling och rättvisa fått en stor inverkan över samhällsutvecklingen.

Genom att se mer till individens säkerhet och eftersträvad frånvaro av oro omfattas hotbilderna inte bara av våld och kriminalitet utan också av mjukare säkerhets- och trygghetsfrågor som exempelvis tillgång till sysselsättning och en stabil och förutsägbar ekonomi.

Det sker en rörelse från det nationella ut i det globala samhället. Det civila samhället luckras upp, det bildas subgrupper och det är utifrån den lokala nivåns förutsättningar förändringarna måste ske. Samhället måste leta efter en positiv säkerhet, arbeta förebyggande och samtala med ungdomarna om andra sätt att skapa social trygghet på. Samhället måste lösgöra pengar för att satsa på dessa åtgärder och sociala investeringsfonder kan vara ett sätt. Att satsa på sociala åtaganden, bli en nod i det globala nätverket, ge unga människor ett sammanhang och se på insatser för sociala åtaganden som en långsiktig investeringskostnad.

”Se människorna, lyssna till dem och ge deras röster en plats”

2.3.3.2 Diskussioner

Moderatorn började den sista diskussionen med att låta deltagarna reflektera över Hans Abrahamssons föreläsning för att sedan låta diskussionen övergå i diskussion kring de riskfaktorer som identifierades under föregående workshop.

Som avslutning gjordes ett försök att göra en analys över innehållet i samtliga diskussioner/samtal med syfte att hitta indikatorer på vad som kan bli eller skapa social oro.

Som en allra sista punkt fick deltagarna möjlighet att delge vad de såg som det viktigaste i arbetet med att förhindra social oro. Många tankar och funderingar genomsyrade diskussionerna men överlag var deltagarna ganska samstämmiga.

”jag hoppas att detta kommer på pränt där det framgår att vi har samma syn, normer och attityder. Ska vi få till en förbättring i vårt arbete med social oro måste vi också ha med oss vår respektive högsta ledning”

2.4 Styrkor och svagheter med metoden

Det har under arbetets gång gått att identifiera både styrkor och svagheter med projektet och pilotstudien.

Att projektet har valt att inte använda sig av scenarier kan ses som både en styrka och en svaghet. Använder man sig av scenarier kan det vara lättare för deltagarna att få en förståelse för fenomenet och identifiera risker men det kan även begränsa dem och hindra deltagarna från att se både nya lösningar och problem som kan uppkomma. Vid en förutsättningslös diskussion tillåts deltagarna att tänka fritt och utifrån sin egen förförståelse.

2.4.1 Styrkor

Att få prova någonting nytt och ta sig an ett relativt outforskat område på ett annorlunda sätt än vad som påbörjats ute i landet, kan både ses som en utmaning och en styrka. Att ge deltagarna tid och utrymme för diskussioner kring ett gemensamt område uppskattades av många.

”att få möjligheten att träffa andra professioner och diskutera oro/risk/problemet i stort och smått”

”att genom samtalen fått lyssna på andras ”syn” på sin verklighet och deras uppfattning om hur det ser ut för dem”

2.4.1 Svagheter

En av de större svagheter var att efter det att projektbeskrivningen var färdigformulerad och fastställd byttes projektansvarig. Att ta över ett projekt när förutsättningarna redan är givna och ramarna utsatta kan skapa en osäkerhet och otydlighet. Detta kan också vara en av anledningarna till att resultatet av pilotprojektet inte överensstämmer med vad som ursprungligen uttalades, någonting som en del av deltagarna återkopplade.

”otydligt och oklart om syfte och innehåll, greppet var för stort”

”modellen känns just nu som spretig”

Det ovetenskapliga tillvägagångssättet vid urvalet av deltagare kan också ses som en svaghet. Att låta de personliga kontakterna styra kan göra att vissa professioner eller personer inte har fått komma till tals fast de hade kunnat tillföra en hel del till diskussionerna. Hur mycket urvalskriterierna har påverkat resultatet går inte att säga, men bör ändå påpekas.

Likväl som det kan ses som en styrka att ge varje deltagare tid och utrymme att prata fritt utifrån sitt eget perspektiv och förståelse kan det även vara en svaghet. Det är lätt att den som talar utifrån sin egen profession ofta, och föga förvånande, är färgad av sitt dagliga arbete. Att en brandman fokuserar kring riskerna med bränder och eldande och en drogsamordnare har fokus på narkotika är mer eller mindre en självklarhet.

Detta fenomen kan stundom ses ganska tydligt hos deltagarna

”en av de största riskerna jag ser är tillgängligheten”
(på droger, författarens anm.)

”om jag kan rädda en elev från att tända på en skola, då är jag nöjd”

Det går att diskutera mycket kring urval, arbetssätt och metod och bristen på vetenskaplig förankring i hela projektet. Det bör dock understrykas att ett av syftena har varit att prova arbetsmodellen *Levande analys* och att det aldrig har funnits någon ambition att förankra den vetenskapligt.

3. Västra Götalandsmodellen¹²

Länsstyrelsen i Västra Götaland har i samarbete med Malmö Högskola utvecklat ett stöd för kommuner vad gäller att inkludera sociala risker i risk- och sårbarhetsanalyserna. Modellen följer MSB:s föreskrifter om risk- och sårbarhetsanalyser och bygger på lokal statistik vilken analyseras i ett krishanteringsperspektiv.

Under 2013 kommer modellen och indikatorerna att revideras.

Modellen bygger på en process i sex olika steg

Figur 1. Västra Götalandsmodellens sex steg. Källa: Länsstyrelsen Västra Götaland

3.1 Skyddsvärt

För att kunna identifiera risker är det av största vikt att kunna identifiera vad som är värt att skydda, och modellen delar in det skyddsvärda i fyra områden: värden, system, miljö och människa.

Det är viktigt att man identifierar det som är skyddsvärt både ur ett samhälls- och ett individperspektiv.

3.2 Datainsamling

De data som samlas in är i första hand övergripande kommunstatistik, detta för att möjliggöra jämförelser mellan kommuner, län och nationellt samt att kunna kvalitetssäkra risk- och sårbarhetsanalyserna.

Västra Götalandsmodellen utgår från fem (5) riskfaktorer:

- Sociala riskfaktorer
- Social riskgrupp hälsa
- Social riskgrupp säkerhet och trygghet
- Försörjning
- Fungerande samhällsfunktioner

¹² Länsstyrelsen Västra Götaland, "Västra Götalandsmodellen, Sociala risker i risk- och sårbarhetsanalyser - en vägledning", 2012

3.3 Risk och riskfaktorer

Genom att kartlägga det statistiska nuläget, identifiera det skyddsvärda och analysera trenderna kan man identifiera riskerna och riskfaktorer.

För varje indikator görs en sammanfattande bedömning av graden av problem och eventuella andra risker och riks faktorer som påverkar indikatorn. Därefter görs en sammanvägd bedömning av riskfaktorns nuläge för att kunna bedöma förmågan samt konsekvenserna för samhället.

3.4 Scenarioupplbyggnad

Utifrån bedömningen av risker och riskfaktorer tas ett antal scenarier fram. Scenarierna bör kunna mynna ut i en händelse som kan bedömas bli extraordinär. En sannolikhets och konsekvensbedömning bör göras på varje händelse.

3.5 Sårbarhet

Utifrån de givna scenarierna analyseras sårbarheterna och vilken krishanteringsförmåga samhället har att hantera händelserna samt förmågan att motstå de allvarliga störningar det tänkta scenariot kan uppbringa.

3.6 Åtgärdsförslag

Modellen bjuder in till att både reaktiva och proaktiva åtgärder ska kunna vidtas. Riskfaktorerna kräver ett långsiktigt arbete men kan minska sannolikheten för att de inträffar. Arbetet kräver dock ett tvärsektoriellt arbete där samverkan mellan olika myndigheter, förvaltningar och organisationer är en förutsättning för att det ska lyckas.

4. Analys

Det finns många förklaringsmodeller till varför det skapas social oro i ett samhälle, och några av dessa har workshoparna försökt att identifiera.

En av tankarna med workshoparna var att gruppen vid den sista workshopen skulle ha identifierat ett antal indikatorer på sociala risker som kan leda till social oro, helst några som skulle kunna ses som länsspecifika. Utifrån materialet är det svårt att hitta dessa indikatorer, däremot identifierades ett antal riskfaktorer: *stuprör*, *resurser*, *kommunikation*, *relationer*, *skambeläggning*, *professionalism* under vilka ett antal nyckelord kunde knytas. Vissa av nyckelorden kan ses som positiva och torde således inte vara en riskfaktor, men frånvaro av dessa som exempelvis gemensamma ord eller samverkan kan skapa en risk.

Riskfaktorer					
Stuprör	Resurser	Kommunikation	Relationer	Skambeläggning	Professionalism
gemensamma ord	mänskliga	språklig	tillit	skolan	"egna huset"
gemensamma mål	tid	samarbete	känslor	jobbet	språk
förståelse	pengar	samsyn	yrkesmässiga	historien	mål
lägesbild	personbundet	sociala medier	mellanmänskliga	självkänsla	samsyn
värderingar			utanförskap	bekräftelse	engagemang
kunskap			vuxennärvaro		
informationsdelning					
samverkan					
samsyn					

Tabell 1. Identifierade riskfaktorer och nyckelord

Inom Västra Götalandsmodellen är det första steget att identifiera det skyddsvärda, vad som är värt att skydda. Vid workshoparna talades det inte specifikt om skyddsvärden, däremot skulle man kunna se delar av de identifierade riskfaktorerna som sådant som är värt att skydda, såsom exempelvis goda relationer, samarbete mellan verksamheter och professioner, att inte skambeläggas och så vidare.

Då workshoparna har utgått från det förutsättningslösa och inte följt någon mall eller existerande metod blir det vissa svårigheter med att strukturera upp materialet och resultaten. Så för att åskådliggöra det som framkommit och sätta det i ett sammanhang kommer analysen delas in i de riskfaktorer som används av Västra Götalandsmodellen och tillsammans med statistik försöka se hur läget i länet ser ut.

Riskfaktorerna som Västra Götalandsmodellen pekar ut är som tidigare nämnts:

- Sociala riskfaktorer
- Hälsa
- Säkerhet och trygghet
- Försörjning
- Fungerande samhällsfunktioner

4.1 Sociala riskfaktorer

Inom området för sociala riskfaktorer ser man bland annat till utanförskap, bristande utbildning, otrygga uppväxtförhållanden och ohälsosamma levnadsvanor.

Samtliga av de i Västra Götalandsmodellen nämnda indikatorerna diskuteras under workshoparna.

4.1.1 Utanförskap(*stigmatisering och alienation*)

Inom området utanförskap kan man dels se till antalet arbetslösa och de som är behöriga respektive obehöriga till gymnasieskolan. Västra Götalandsmodellen har kategoriserat in psykisk ohälsa under riskfaktorn hälsa medan många av deltagarna i workshopen ser psykisk ohälsa som en av anledningarna till utanförskap.

”jag upplever en enorm ökning av psykisk ohälsa [...] man har ingen egen identitet, saknar självkänsla, man utvecklar social fobi”

Nedan kommer aktuell statistik kombineras med reflektioner från workshopens deltagare.

4.1.2 Utbildning

Utbildningsnivån i Gävleborgs län är generellt ganska låg och flertalet av länets kommuner är sämre än riket totalt både vad det gäller resultat från grundskolan och den fullföljda gymnasiala utbildningen.

2012 låg samtliga kommuner, förutom två, högre än riksgenomsnittet vad gäller elever som ej uppnått målen i ett, flera eller samtliga ämnen i årskurs nio. Allra sämst är det i Söderhamn där det är hela 34,2% som ej uppnått målen jämfört med 22,6% i riket och 29,3% i länet.

Skillnaderna mellan länsgenomsnittet och riket har ökat de senaste åren. Orsakerna till denna ökning kommer inte att diskuteras i denna rapport.

Kommun	Betyg åk 9, (%) som ej uppnått målen i ett, flera eller alla ämnen				
	2008	2009	2010	2011	2012
Bollnäs	18	13,5	22,3	24,4	29
Gävle	27,7	24,5	29,2	28,7	31,6
Hofors	30,1	33,3	37,7	29,6	31,8
Hudiksvall	25	23,6	28,4	27,5	21,8
Ljusdal	20,2	28,3	32,9	29	21,9
Nordanstig	19,3	24,1	21,3	36,8	31,1
Ockelbo	22,9	37,3	26,1	25	28,6
Ovanåker	26,7	24,5	29,3	22,7	27,2
Sandviken	26	26	33,9	31,6	31,7
Söderhamn	19,4	17,5	18,3	24,9	34,2
LÄNET	24,4	23,6	28,1	28,1	29,3
RIKET	23,4	23	23,4	22,7	22,6

Tabell 2. Betyg årskurs 9, andel (%) som ej uppnått målen i ett, flera, eller alla ämnen. Källa: Skolverket

Vad gäller andelen elever som fullföljer sin gymnasieutbildning är även den lägre i länet än resten av landet. Även här går det att se en tendens till att skillnaderna mellan länet och riket ökar.

Kommun	Fullföljd gymnasial utbildning, andel (%)				
	2008	2009	2010	2011	2012
Bollnäs	65	67	66	65	69
Gävle	74	68	68	71	71
Hofors	65	61	56	74	66
Hudiksvall	74	76	72	71	69
Ljusdal	64	64	68	67	70
Nordanstig	72	63	66	61	73
Ockelbo	79	63	77	60	69
Ovanåker	75	67	71	77	75
Sandviken	67	66	69	71	71
Söderhamn	74	66	69	67	64
LÄNET	71	68	69	70	70
RIKET	72	72	72	73	74

Tabell 3. Fullföljd gymnasial utbildning, andel (%) av invånare 20 år, folkbokförd i kommunen. Källa: Skolverket

Föga förvånande går det att se en koppling till andelen ungdomar som inte klarar målen i årskurs nio och de som inte har en grundläggande behörighet till universitet och/eller högskola. Söderhamn hade 2012 högst andel unga som inte uppnått målen i grundskolan och

de ligger långt under riksgenomsnittet vad gäller grundläggande behörighet till universitet/högskola.

Kommun	Grundläggande behörighet t univ/högsk. andel (%)				
	2008	2009	2010	2011	2012
Bollnäs	56	58	57	55	58
Gävle	68	61	62	64	65
Hofors	62	48	50	66	56
Hudiksvall	66	68	66	62	60
Ljusdal	53	57	61	57	63
Nordanstig	62	56	60	49	62
Ockelbo	70	58	72	48	64
Ovanåker	69	55	66	65	66
Sandviken	57	61	60	60	60
Söderhamn	67	61	62	59	55
LÄNET	64	60	62	61	62
RIKET	64	64	64	63	64

Tabell 4. Grundläggande behörighet till universitet och högskola, andel (%) av invånare 20 år, folkbokförda i kommunen. Källa: Skolverket

En av orsakerna till att så många ungdomar inte klarar skolan kan enligt vissa av deltagarna bero på att många ungdomar känner skam över att inte klara av skolan, de känner sig utanför, något som gör det viktigt för de vuxna

”att inte skuldbelägga dem för att de inte går till skolan. Att förstå att de bär på en skam”

Även ungdomarnas hemmiljö har stor betydelse för hur de klarar skolan och motiveras till att gå dit över huvudtaget.

”den kurdiska lillasystemen som får veta hemifrån att det inte är någon idé att hon studerar, det bär hon med sig hemifrån. På grund av miljön hemma bestämmer hon sig för att ramla ur skolan. Ingen i skolan tar hand om detta”

4.1.3 Arbetslöshet

Arbetslösheten i Gävleborgs län är i nuläget tämligen hög och har varit så under en längre tidsperiod.

Under en vecka i slutet av sommaren 2013 uppgick arbetslösheten till 9,0% av befolkningen och 11,1% av arbetskraften 16 – 64 år i Gävleborg, riksgenomsnittet var på 6,6% respektive 8,5%.

Vad gällde ungdomsarbetslösheten samma period var den 16,2% av befolkningen och 25% av arbetskraften 18-24 år jämfört med år riksgenomsnittet som var 9,9% respektive 16,8%.

Arbetslöshetsprognos för Gävleborgs län per 31 jan respektive år		
	Andel av befolkningen 16-64 år (%)	Andel av arbets- kraften 16-64 år (%)
jan-08	5,9	7,5
jan-09	7,5	9,7
jan-10	10,5	13,5
jan-11	9,9	12,6
jan-12	9,9	12,4
jan-13	10,1	12,6
jan-14	9,9	12,4
jan-15	9,3	11,7

Tabell 5. Arbetslöshetsprognos för Gävleborgs län per sista januari respektive år.

Källa: Arbetsförmedlingen

***”i Hudiksvall är ungdomsarbetslösheten stor. Vart tar de vägen?
Vad gör de? Hur ungdomarna har det spelar stor risk för social
oro och risk”***

Sedan finanskrisen 2008 har länet förlorat 4 000-5 000 tjänster till följd av neddragningar, en siffra som i praktiken blir högre då en nedläggning av ett större företag påverkar kringliggande tjänsteföretag som indirekt drabbas av det större företags avveckling.

Bara under de senaste två månaderna har tre stora arbetsgivare i länet aviserat nedläggning eller neddragning av tjänster. Dels kommer Ericsson i Hudiksvall att läggas ned vilket drabbar samtliga 318 personer som arbetar vid fabriken i nuläget. Även tvätteriet i Ockelbo har varslat sina samtliga 61 anställda då stor osäkerhet finns kring fortsatt verksamhet då avtalet med landstinget går ut vid årsskiftet. Förlorar företaget anbudet avvecklas anläggningen. Sandvik SMT drar in 110 tjänster till följd av sämre förutsättningar för tillverkning av kärnkraftsrör.

Detta påverkar länets arbetslöshetssiffror och än mer de personer som mister sina arbeten och sin inkomstkälla.

”fattigdom och arbetslöshet är en annan stor social risk. Kan man jobba förebyggande där vore det bra. Hela familjen drabbas”

En del av deltagarna säger att arbetslöshet är en stor del av ungdomarnas vardag:

”För många av våra ungdomar är det ett normaltillstånd att föräldrarna saknar jobb. Så de säger: varför ska jag göra något? Det har ju funkat för mina föräldrar. Någon annan har betalat ut pengar och ordnat det omkring dem”

4.1.4 Ekonomisk utsatthet

Låg utbildningsnivå och hög arbetslöshet kan ge sämre förutsättningar för en god ekonomisk säkerhet.

Andelen barn upp till 17 år som lever i hushåll med försörjningsstöd och låg inkomststandard är högre i länet än i riket, 3,4% jämfört med rikets 2,5%.

Detta betyder att det finns ett relativt stort antal barn och unga som lever i familjer med dåliga ekonomiska förutsättningar.

Kommun	Barn i hushåll med låg inkomst-standard(%)	Barn hushåll med försörjnings-stöd (%)	Barn i hushåll med försörjn.stöd och låg inkomst-standard (%)
Bollnäs	7,3	9,9	3,6
Gävle	9,1	9,6	4,6
Hofors	7,7	11,8	3,4
Hudiksvall	5,5	9,8	1,9
Ljusdal	5,8	10,7	2
Nordanstig	10,3	11,5	2,7
Ockelbo	5,8	12,7	2,4
Ovanåker	6,4	7,9	1,7
Sandviken	6,6	12,1	3,7
Söderhamn	8	10,1	2,9
LÄNET	7,6	10,2	3,4
RIKET	7,9	7,3	2,5

Tabell 7. Andel barn 0-17 år i familjer med ekonomisk utsatthet år 2010.

4.1.5 Frustrationsgap

Att inte ha möjlighet till samma ekonomiska förutsättningar som sina kamrater kan skapa en enorm känsla av utanförskap och frustration.

Hans Abrahamsson talade i sin föreläsning¹³ om frustrationsgapet som skapas när människor har förhoppningar och förväntningar på livet och på vad de anser vara anständiga levnadsförhållanden. Skillnaden mellan dessa behov och vad de faktiskt kan uppnå skapar frustrationsgap och känslor av orättvisor.

Hans talade även om innanförskapets gränser som problem, att samhället ställer oerhörda krav på dem som vill bli delaktiga. Det skapas en skuldbeläggning hos de som inte har möjlighet att delta i samhällets gemenskap och man kan se hur outtalad skam kan leda till våldsbrott.

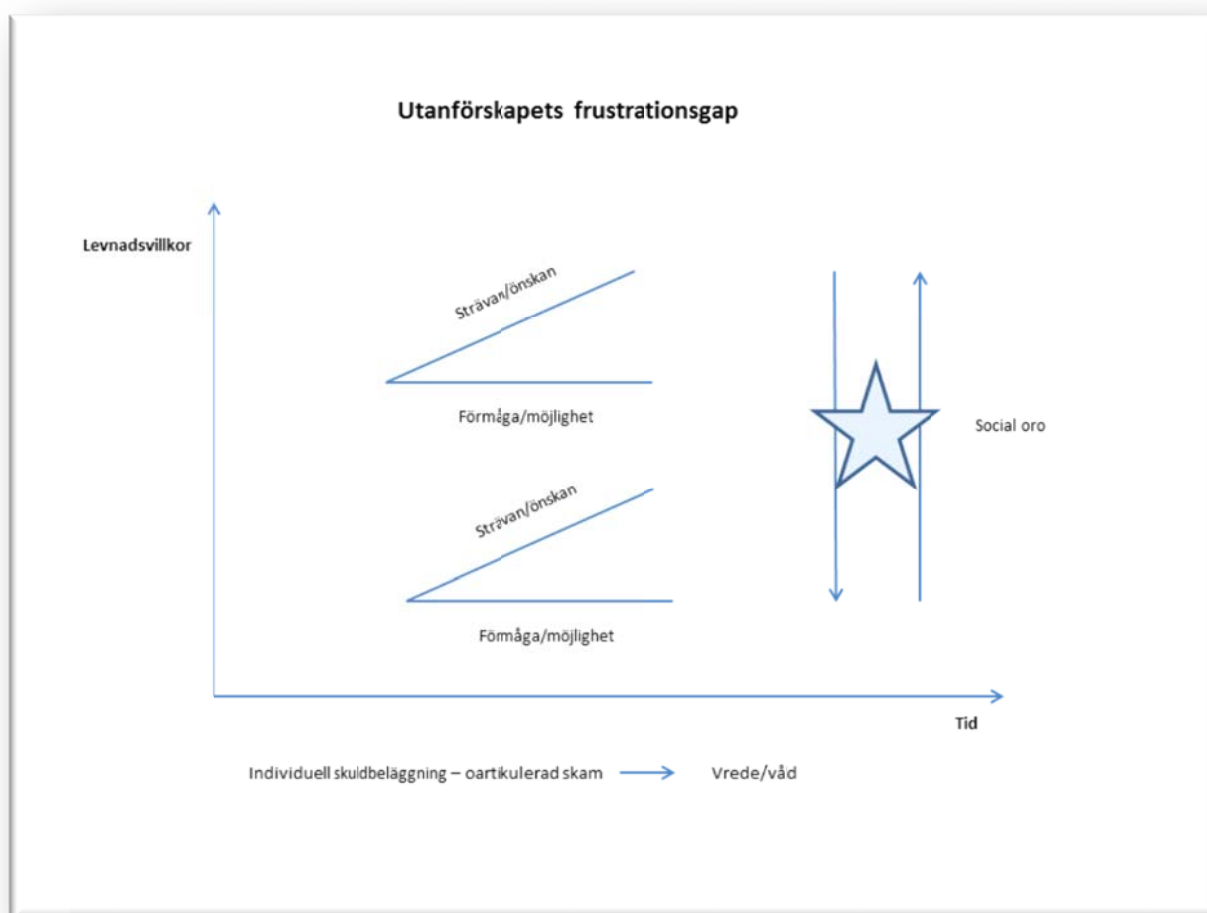

Bild 4. Utanförskapets frustrationsgap. Källa: Hans Abrahamsson

¹³ Föreläsning av Hans Abrahamsson 2013-01-30, Clarion Winn Gävle

Detta frustrationsgap skulle kunna vara en av anledningarna till händelser som de i Husby, Gottsunda, Rosengård, exemplen har varit många de senaste åren. Det är frustration som gör att ungdomar kastar stenar på polis och räddningstjänst.

”när jag blev stenad här i lilla Gävle, det blev en vändpunkt för mig. Så gör man bara inte! Varför gör man så? Jag förstår den enorma frustration de känner, men ändå inte”

Händelsen i Gävle var en engångsföreteelse och orsakades av ungdomar som i samband med uttryckningen stod på en bro och kastade sten mot räddningstjänstens bilar. Denna händelse har inte följts av upplopp eller kravaller, däremot är känslan hos den som utsatts en enstaka gång densamma som hos dem som har utsatts natt efter natt i de värst drabbade områdena.

Per-Olof Hallin, professor i kulturgeografi vid institutionen för Urbana studier vid Malmö högskola, har varit med och skrivit bland annat två rapporter; ”*Det är inte stenarna som gör ont. Röster från Herrgården, Rosengård – om konflikter och erkännande*” samt ”*Varför kastar de sten? Om konflikter och erkännande*”. I dessa framkommer att en av anledningarna till stenkastning är missnöje med polisen, sysslöshet och spänning, men även ett behov av synliggörande, erkännande, social status men också missnöje med levnadsvillkor och upplevd orättvisa. Hans forskning visar att för att kunna hantera problemen behövs en bred uppsättning av åtgärder för att undvika marginalisering och stigmatisering men också en satsning på barn och ungdomar.

4.2 Hälsa

Ohälsotalen i Gävleborgs län är tämligen höga jämfört med resten av landet. Samhällsmedicin har hittills deltagit i den nationella folkhälsoenkäten vid tre tillfällen (2004, 2007, 2010) vilket är en enkät som syftar till att undersöka hur befolkningen mår.

För att sammanfatta resultatet av enkäten för länet går det att se att Gävleborgs län har en högre andel med övervikt och fetma än riksgenomsnittet, en lägre fysisk aktivitet samt att länsinvånarna äter frukt och grönsaker i mindre utsträckning än riket i genomsnitt. Det är även vanligare att snusa i länet än i övriga landet. Det går i resultaten att skönja att det finns skillnader som är kopplade till kön, åldersgrupper, geografi samt olika sociala grupper. Samhällsmedicin har även studerat ansamlingen av de ohälsosamma levnadsvanorna¹⁴ och kommit fram till att 68 procent av männen och 51 procent av kvinnorna har en eller flera risker kopplade till sina levnadsvanor. Sex av tio i länet har någon av de studerade riskerna och ett tämligen stort antal har två eller fler av riskerna.¹⁵

Under workshoparna talades det inte mycket om ohälsa och ohälsosamma levnadsvanor, däremot berördes narkotika, alkohol och psykisk ohälsa flertalet gånger.

”jag upplever att det är lätt att prata om alkoholens och narkotikans faror men inte om cannabis och internetdroger, de tror att det är ofarligt”

Ser man till folkhälsoenkäten är narkotikaanvändningen i länet i paritet med landet i övrigt, förutom när det gäller användningen av cannabis som är något lägre. Däremot finns det i trakterna kring Bollnäs ett kluster med GBL/GHB-användare, en drog som knappt finns på någon annan plats i länet¹⁶. Även nationellt ser man att användningen av GBL/GHB är mycket lokal på enskilda platser.

Deltagarna vid workshoparna ser dock narkotikaanvändandet bland länets ungdomar som ett stort problem.

”ungdomarna säger att alkoholen är farligare, de förskönar cannabisen och känner inte till riskerna”

¹⁴ Daglig tobakskonsumtion, riskfyllda alkoholvanor, äter lite frukt och grönsaker, fetma och stillasittande fritid

¹⁵ Johanna Alfredsson, PM, Samhällsmedicin, 2011-01-02, http://lg.se/Global/Landstinget_A-O/samhallsmedicin/hur_mar_gavleborg/Underlag_resultat_levnadsvanor_2010.pdf

¹⁶ Kaj Gustafsson ”GBL och GHB-problematiken i Bollnäs kommun”, FoU Välfärd, Region Gävleborg, 2012

”i november 2010 fick vi klart för oss hur narkotikasituationen i länet såg ut, hela 28 procent av alla pojkar hade provat narkotika[...] för mig är det viktigaste att inte ungdomar hamnar i narkotikamissbruk”

En annan hälsoaspekt som återkom flertalet gånger var den om psykisk ohälsa. Många av deltagarna ser den psykiska ohälsan som ett stort problem ***”det finns mycket psykisk ohälsa, många är så ensamma, de har inga goda nätverk”*** samt behovet av att föräldrar och samhället ofta vill kunna sätta en diagnos på en ungdom ***”alla vill ha en diagnos, en förklaring på ett visst beteende [...] vi lever i ett individualiserat samhälle, det anses att det är barnet det är fel på, inte familjen”***.

4.3 Säkerhet och trygghet

Inom området säkerhet och trygghet finns det många indikatorer som rör olika typer av brottslighet, hot och våld och upplevd trygghet eller otrygghet.

Deltagarna vid workshoparna hade stort fokus på anlagda bränder och skadegörelse, vilket kan bero på somliga deltagares bakgrund inom räddningstjänst och kommunal säkerhetsavdelning.

4.3.1 Skadegörelse och anlagda bränder

Skadegörelse och anlagda bränder kan ses som indikatorer på hur ett område mår. Har ett område hög andel av skadegörelse och anlagda bränder kan det vara ett tecken på att någonting inte står rätt till i området.

4.3.1.1 Anlagd brand

Anlagd brand utgör endast cirka 3 procent av den totala polisanmälda skadegörelse-brottsligheten men genererar stora kostnader för den drabbade och samhället. Majoriteten av brotten saknar misstänkta gärningspersoner men i de kända fallen är unga män överrepresenterade.

En av de vanligaste platserna för ungdomar att elda på är skolor, inte allt för sällan den egna skolan. Det brinner i en skola varje dag i Sverige och kostnaden för skolbränder uppskattas till minst 300 miljoner kronor per år.¹⁷

¹⁷MSB "Nationell handlingsplan för att stärka arbetet mot bränder i skolmiljö", 2010, sid.3

Under 2012 var antalet anlagda bränder i Gävle kommun 91 stycken och fram till sista maj 2013 hade 38 bränder bedömts som anlagda.

4.3.1.2 Intressanta exempel - nödbromsgrupp

”förr släckte jag bränder, idag ägnar jag mig åt att förebygga dem [...] vi i Gävle är en av få kommuner som lyckats få stopp på skolbränder. Det känns fantastiskt bra”

I Gävle, med Gästrikre Räddningstjänst i frontlinjen, har man arbetat mycket med det förebyggande arbetet gentemot ungdomar i syfte att få ner antalet anlagda bränder inom kommunen. Inom Gävle kommun har man startat en trygghetsgrupp som har fokus på en tryggare skola. Inom den gruppen finns en så kallad ”nödbromsgrupp” i vilken man tidigt uppmärksammar problem som uppkommit för att förhindra en upptrappning. I denna ”nödbromsgrupp” ingår representanter från bland annat Polisen, Räddningstjänsten, representanter från olika delar av kommunen, skolor med flera.

I området i vilken ”nödbromsgruppen” är aktiv kan man se en nedgång i antalet anlagda bränder i jämförelse med övriga områdena i kommunen.¹⁸

Detta gränsöverskridande samarbete mellan olika myndigheter och skolor har lett till att man inom Gävle kommun kommit tämligen långt i sitt arbete mot skadegörelse och anlagda bränder i jämförelse med andra kommuner i länet och landet i övrigt.

”Vi har fångat upp ett 60-tal ungdomar som eldar, de finns i alla samhällsklasser. Efter våra samtal med dem har vi inte haft ett återfall”

¹⁸ Blueplot

4.3.1.3 Skadegörelse

Liksom anlagd brand är skadegörelsebrott ett typiskt ungdomsbrott. Majoriteten av de som begår dessa brott är under 21 och de allra flesta är under 15 år. Många av de ungdomar som gör sig skyldiga till skadegörelse av något slag gör det en kort tid i sina ungdomsår medan det för ett litet antal kan vara en inkörsport till grövre brottslighet.

Majoriteten av de som gör sig skyldiga till skadegörelsebrott är unga män och de utgör ofta en homogen grupp vad gäller bakgrund och socioekonomiska förutsättningar, det finns dock en liten grupp, främst bland klottrarna som begår andra grövre brott.¹⁹

Offer för skadegörelsebrotten är mycket sällan enskilda personer, däremot föranleder denna typ av brottslighet stora ekonomiska förluster både för enskilda personer och företag, kommuner och statliga myndigheter.

Under 2012 inrapporterades 274 fall av skadegörelse i Gävle kommun och under 2013 till och med sista maj har 97 fall av skadegörelse inrapporterats²⁰.

”man har slagit sönder för 400 miljoner kronor på ungefär 20 år här i Gävle. Pengar som gått upp i rök. Pengar man kunde ha använt i skolan. Skadorna är ofta förorsakade av ungdomar”

¹⁹ BRÅ 2010:6 ”Brott bland ungdomar i årskurs nio”

²⁰ Blueplot

4.3.1.4 Intressanta exempel- Blueplot

Gästrike Räddningstjänst har utvecklat programmet Blueplot, vilket enkelt förklarar är en databas i vilken man kan söka fram räddningstjänstens samtliga uttryckningar och insatser. Det går att dela in sökningen i olika tidsperioder och parametrar samt få svaret markerat på karta. I programmet finns sedan en tid tillbaka även Gävle kommuns skadegörelserapportering. Att kunna kombinera sökandet mellan anlagda bränder och skadegörelse skapar en bra bild över kommunens olika stadsdelar och eventuella problemområden. Denna helhetsbild gör att man från kommunen kan sätta in fysiska styrmedel för att försvåra för ungdomarna att förstöra. För att kunna stoppa ett destruktivt beteende behövs dock andra medel, och där kan man se ”Nödbromsgruppen” som ett bra exempel.

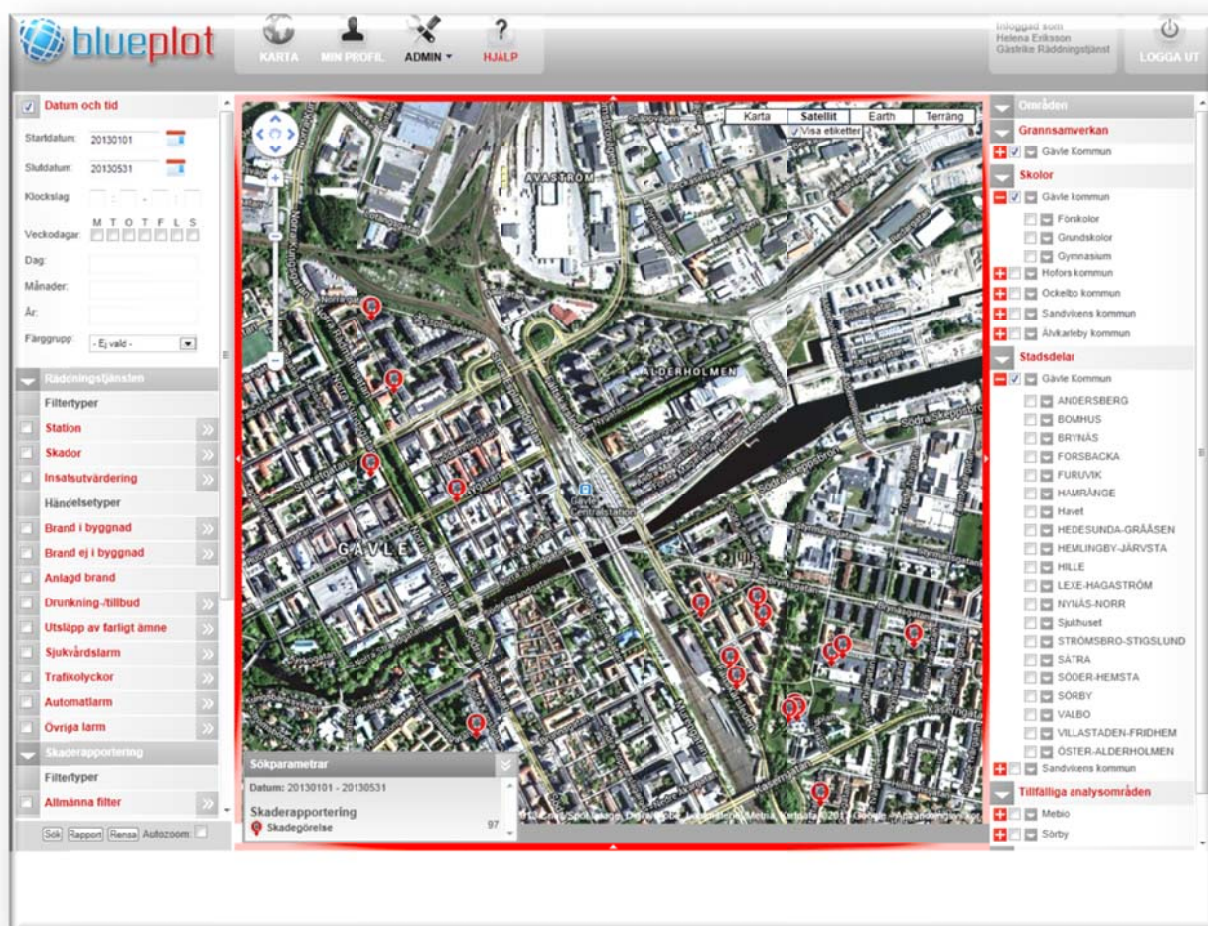

Bild 5. Skärmdump över hur programmet Blueplot

4.3.2 Brottslighet

Vad gäller brottslighet finns det ett stort antal brott som man kan klassificera som ungdomsbrott, brott som begås företrädesvis av ungdomar. Två av dessa brott är skadegörelse genom brand (anlagd brand) och skadegörelse på annat sätt. Förutom dessa två brott pratar man ofta inom kriminologin om strategiska brott, brott som tidigt i en brottskarriär indikerar en lång och omfattande brottskarriär. Dessa strategiska brott har man identifierat till att vara rån (främst personrån men även butiksrån och i vissa fall bankrån), tillgrepp av motorfordon (främst personbil men även moped) och brott mot allmän verksamhet (vanligen våld och hot mot tjänsteman samt övergrepp i rättssak).²¹

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) har i en rapport "Strategiska brott bland unga på 00-talet" identifierat att det är uppenbart att de strategiska brotten är en indikator på redan förekommande sociala problem hos de unga gärningspersonerna, inte minst i form av destruktivt umgänge och problematisk skolgång.²²

Rapportens resultat pekar också mot att ungdomar som begår strategiska brott har ett sämre utgångsläge än andra dömda ungdomar. De uppvisar oftare problembeteenden i unga år, har oftare skolproblem och förefaller i högre utsträckning ha etablerat ett kriminellt umgänge. Utöver detta delar de familjerelaterade problem, alkohol- och narkotikamissbruk och frånvaron av en organiserad fritid med övriga dömda ungdomar. Yttranden pekar också mot en förhöjd förekomst av neuropsykiatrisk problematik. Utöver att dessa ungdomars brottslighet inte är begränsad till en eller ett fåtal brottstyper tillkommer alltså en ansamling av varaktiga riskfaktorer. Sammantaget talar detta för att brottsförebyggande insatser

²¹ BRÅ "Strategiska brott bland unga på 00-talet", sid. 6-7, 2011

²² BRÅ "Strategiska brott bland unga på 00-talet", sid. 9, 2011

snarare bör inriktas mot ungdomarnas livsvillkor, behov, värderingar och val, än mot specifika brottstyper.²³

Ser man till de strategiska brotten i länet är biltillgreppen allra vanligast i samtliga av länets kommuner där både Sandvikens och Gävle kommun ligger högre än länsgenomsnittet.

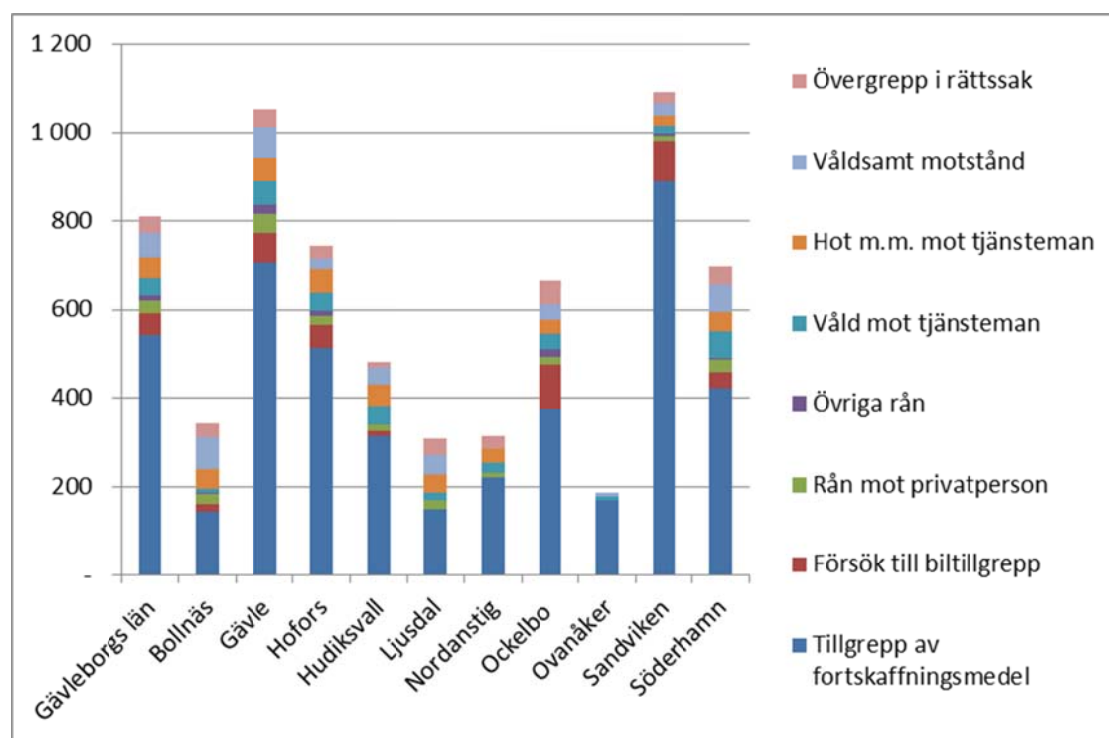

Diagram 1. Strategiska brott per 100 000 av medelfolkmängden år 2012. Källa: BRÅ

Brottstyp	Gävleborgs län	Bollnäs	Gävle	Hofors	Hudiks vall	Ljusdal	Nordan stig	Ockel bo	Ovan åker	Sand viken	Söder ham n
Tillgrepp av fortkaffningsmedel	542	141	705	513	312	148	220	374	167	891	419
Försök till biltillgrepp	49	19	67	52	14	-	-	102	-	89	40
Rån mot privatperson	31	23	43	21	14	21	10	17	-	11	28
Övriga rån	9	4	20	10	-	-	-	17	-	5	4
Våld mot tjänsteman	38	8	54	42	41	16	21	34	9	19	59
Hot m.m. mot tjänsteman	47	42	53	52	49	42	31	34	-	22	44
Våldsamt motstånd	54	73	71	21	41	42	-	34	9	27	63
Övergrep i rättssak	38	34	41	31	11	37	31	51	-	27	40

Tabell 8. Strategiska brott per 100 000 av medelfolkmängden år 2012. Källa: BRÅ

Inom de övriga brottskategorierna varierar andelen mellan kommunerna. Många av de strategiska brotten, men även andra brott som kan klassificeras som ungdomsbrott kan ofta

²³ ibid

vara väldigt personberoende. Det är ofta få, väldigt brottsaktiva ungdomar som står för en stor del av brottsligheten.

Narkotikabrottslighet, framför allt bruk och innehav, ses inte som ett strategiskt brott men är likväl brott som många unga blir misstänkta och lagförda för. Ett problem med narkotikabrott är att antalet brott inte visar på hur missbruket ser ut utan mer på hur mycket resurser polisen lägger på spaning och insatser.

Nedanstående diagram visar på den till BRÅ inrapporterade narkotikabrottsligheten under 2012.

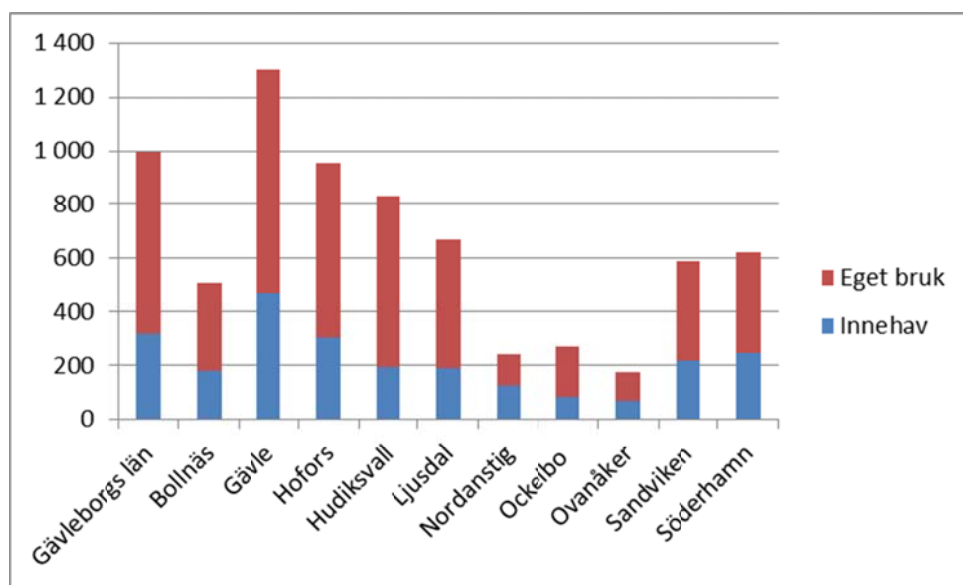

Diagram 2. Narkotikabrott per 100 000 av medelfolkmängden år 2012. Källa BRÅ

Att Gävle har högsta siffrorna är föga förvånande då det är länets största stad samt att polisen har en mer eller mindre permanent narkotikagrupp som arbetar aktivt mot narkotikabrottslighet. Genom åren har det dock gjorts satsningar mot ungdomar och narkotika på olika orter i länet vilket också har fått genomslag i statistiken.

”det handlar mycket om cannabis just nu hos oss (i Hudiksvall, författarens anm). Vi gjorde ett tillslag med hjälp av Gävlepolisens och jobbade med det i tre månader”

Inom polisen i Gävleborg har man delat in länet i tre områden; södra-, mellersta- och norra polisområdet²⁴, och man kan tydligt se när det gjorts insatser inom respektive polisområde.

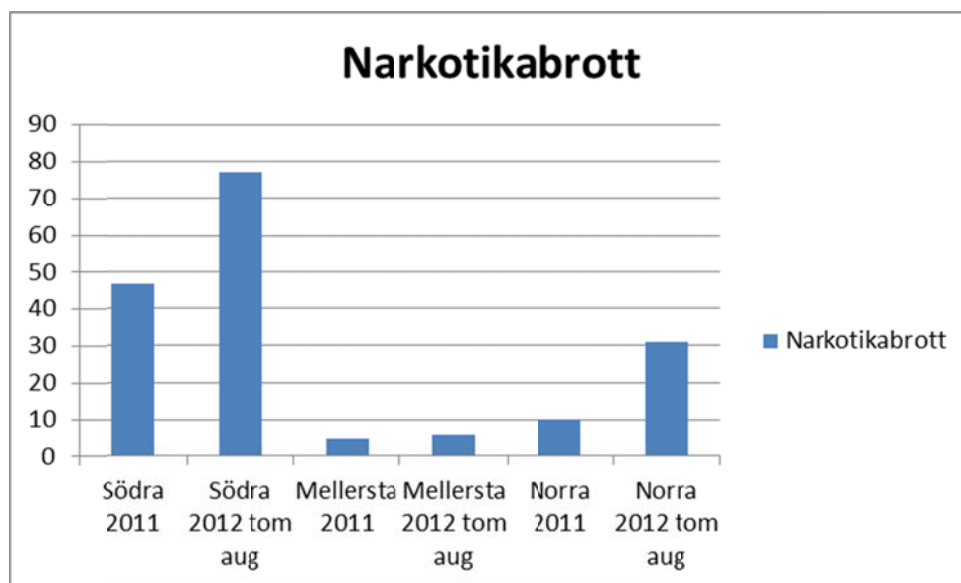

Diagram 3. Antal narkotikabrott fördelat på polisområden. Källa: RAR

Under workshoparna talades det väldigt lite om brottslighet i allmänhet, när det kom på tal handlade det främst om narkotika men även anlagda bränder. Att inte brottsligheten diskuterades kan bero på att många av deltagarna ser den som en reaktion på någonting annat. Att problemet i huvudsak inte är kriminalitet utan dess bakomliggande orsaker.

²⁴ Södra polisområdet: Gävle, Sandviken, Ockelbo och Hofors kommun. Mellersta polisområdet: Söderhamn, Bollnäs och Ovanåker kommun. Norra polisområdet: Hudiksvall, Ljusdal och Nordanstig kommun.

4.4 Regionalt framtagna riskfaktorer

För att återknyta till de regionala riskfaktorerna som identifierades kommer vissa av dessa att belysas speciellt då man i materialet kan se både bra och dåliga exempel.

4.4.1 Stuprör

Samtliga deltagare i workshoparna ser stuprörstänkandet som ett stort problem och som ett hinder för effektivt arbete

”de flesta jag möter kommer från familjer som har många myndighetskontakter i olika former och jag vet kanske inte ens om det. I en drömvärld skulle vi ha öppna spjäll och samla alla runt en klient. Då kanske vi kan hitta lösningar i den gruppen”

”när olika professioner ska ta hand om samma målgrupp måste man ha samma kunskap att utgå ifrån [...] Vi har så olika utgångspunkter”

”Vi måste ta ett samlat grepp. ”Nånannanismen” är jättestor i samhället. Det är för att vi har så många stuprör”

***Det har blivit betydligt högre trösklar mellan olika myndigheter,
alla säger att vi ska samverka men det görs inte i praktiken”***

Samtidigt har många hittat bra sätt att samarbeta på för att undvika dessa stuprör.

***”i Söderhamn där jag jobbar sitter jag från arbetsförmedlingen
tillsammans med folk från socialtjänsten och
biståndshandläggare, vi har bra koll på alla ungdomar”***

***”narkotikakommissionen i Gävle i samarbete med politiker,
personer från landstinget, polisen och socialtjänsten. Vi tar in
experter vid behov”***

Börjar man prata om det som görs och hur det arbetas kring främst ungdomar går det att hitta många goda exempel där man gör allt för att samarbeta och samverka för att hitta gemensamma lösningar. I materialet och det som kommit fram under diskussionerna finns det många intressanta exempel. BIG (brottsförebyggarna) i Gävle är ett sådant exempel där polis, Gävle kommun genom Barn och Ungdom, Kultur och Fritid samt socialtjänsten sitter fysiskt i samma lokaler och riktar sitt arbete mot ungdomar upp till 18 år.

Ett annat intressant exempel är de ”framtidssamtal” som genomförs med ungdomar under 15 år i Hudiksvall.

4.4.1.1 Intressanta exempel - Framtidssamtal

I Hudiksvall har man ett projekt kring ungdomar under 15 år. Det är ett samarbete mellan socialtjänsten, räddningstjänsten och polisen som arbetar tillsammans med de ungdomar som på något sätt aktualiserats hos någon av de tre aktörerna. De som finns med i gruppen representerar ”samhället” och berättar vad de tycker är rätt och fel. Den unge upptäcker då att det finns de som lyssnar och bryr sig. Föräldrarna blir involverade genom att de får fylla i ett formulär med riskfaktorer kring den unga. Detta följs upp tre månader senare i syfte att se om någon förändring skett.

De har valt att kalla samtalen för ”framtidssamtal” istället för ”bekymringssamtal” då det handlar mycket om hur de vill att deras framtid ska bli. Det blir ett mer positivt anslag.

”Här kan man tjäna mycket pengar om man räddar en unge”

4.4.2 Nätverk

Ett annat tecken på detta med stuprörsagerande är alla nätverk som finns. Nätverken i sig är väldigt bra exempel på hur man rör sig mellan stuprören och försöker minska effekten av dem. Problemet är dock mängden nätverk och att de många gånger inte har kunskap om varandra trots att det finns beröringspunkter dem emellan. En inventering av alla nätverk inom samma intresseområde skulle utgöra en bra bas och effektivisera den samverkan och det samarbete som redan etablerats.

4.4.3 Professionalism

Samtliga deltagare vid workshoparna är engagerade personer och uppvisar en stor professionalism inom sin yrkesroll. Men professionalism kan vara mer än personligt engagemang från den enskilde, det handlar även om en samsyn mellan olika verksamheter och ett planerande för att kunna se en helhet. Vad ett beslut i ena änden kan få för konsekvenser i den andra.

”när vår tekniska nämnd för 10 år sedan gick ut med förslaget att spara 100 000 kronor på att släcka ner gatubelysningen på sommaren hade man ingen aning om hur mycket misshandel och våldtäkter kostar. När Kultur och Fritid valde att stänga en fritidsgård sparade de pengar, men vi fick en massa andra konsekvenser i form av skador. Varje beslut borde föregås av en riskanalys”

Det framkom också att den egna verksamheten ofta bara ser till sitt eget och glömmer bort att se till helheten.

”när olika professioner ska ta hand om samma målgrupp måste man ha samma kunskap att utgå ifrån. Om vi har olika bilder på hur man till exempel ska ta emot flyktingbarn då är det inte bra. Vi har olika utgångspunkter”

Stuprörsproblematiken och professionalismen kan ses som två sidor av samma mynt. Det handlar om att skapa sig en helhetsbild över situationen för att kunna sätta in rätt åtgärder vid rätt tillfälle på rätt sätt.

4.4.4 Kommunikation

Kommunikation är viktigt; när, vad och hur man säger en sak kan vara avgörande för hur motpartern uppfattar hela situationen

”kommunikationen är a och o. Att få de unga att ändra attityd, att de inte skvallrar utan att de gör honom eller henne en tjänst när de berättar om sin oro för sin kompis”.

I samarbete med andra professioner utanför ens egen sfär är det viktigt att man försöker skaffa sig en enad nomenklatur, att man talar samma språk för att undvika missuppfattningar. Det är även tidsbesparande då man inte behöver lägga tid på att förklara vad respektive myndighet och organisation menar med varje begrepp.

”ni har väldigt olika språk. Ni väljer olika ord men menar samma saker, några pratar mer om relationer andra om strukturer. Det handlar om vilket stuprör man befinner sig i. I mötet måste man hitta ett gemensamt språk”

Kommunikation kan även handla om språkförbistringar, hur man kommunicerar med de som inte talar svenska och genom tolk

”om jag fick önska skulle vi hitta ett gemensamt språk. Ju fler nysvenskar vi får desto svårare blir det. I våra samtal med ungarna spelar jag på känslor, vi tar ner dem i vår vagnhall och visar dem hur det ser ut. Vi vill att de ska förstå att de utsätter oss för risker. Språkbarriären finns, vi har jätteproblem med tolkar. Känslan försvinner”

”kommunikationen är nog viktigast för mig, förstår vi inte varandra hur ska man då komma någon vart?”

Det behöver dock inte alltid handla om faktiska språkförbistringar med olika modersmål, utan även glappet mellan hur vuxna pratar med ungdomarna.

”det är sättet vi pratar med dem på som gör om vi kommer fram eller inte. Vi måste prata om de frågor som ungdomarna har i sitt huvud, vad de snackar om på Facebook, vad det är som gäller”

Att kommunicera via sociala medier är idag lika vanligt för ungdomar som att föra ett ”vanligt” samtal. Alla är ständigt uppkopplade, kommunikationsvägarna är oändliga och spridningseffekten blixtsnabb.

”sociala medier och Instagram, jag slås av hur stora proportionerna på reaktionerna blir när något händer och hamnar där. Det blir lätt en folkstorm. Kraften är så stor och ofta känns det så ogenomtänkt”

4.4.4.1 Instagramhändelsen i Göteborg²⁵

I slutet av oktober 2012 registrerar en person ett Instragramkonto med namnet Gbgorroz²⁶ och i mitten av december 2012 aktiveras kontot och skaparen/skaparna uppmanar folk att tipsa om ”orror”. Under den tiden kontot var aktivt, cirka två (2) dygn gick kontot från cirka 200 följare till ungefär 8000 innan det stängdes ner. Det inkom under dessa två dygn cirka 800-900 tips till kontoinnehavaren på orror. Av dessa lades cirka 200 stycken upp med namn och bild.

Ryktesspridning på olika sociala medier kring kontot och skaparen av detsamma leder till upplopp utanför Plusgymnasiet i Göteborg. Det var cirka 400 ungdomar som samlades utanför gymnasiet, många kom från andra skolor och de flesta var bara nyfikna medan andra handlade med uppsåt att förstöra och skapa problem.

Efter händelsen lyckas polisen identifiera två personer som skapare till kontot och i början av juni 2013 inleddes rättegången mot de båda.

Efter händelsen har man vid ett antal skolor i Göteborg anordnat temadagar rörande nätetik för att låta elever och lärare diskutera kring frågorna.

²⁵ Föreläsning 2013-06-14 av krkom. Birgitta Dellenhed

²⁶ Orroz är slang för horor

Denna händelse har visat hur snabbt kommunikationen sker på nätet och vilken genomslagskraft den har. Den har också visat hur viktigt det är att det finns vuxna som rör sig på samma arenor som ungdomarna och som kan fånga upp och identifiera rörelser som sker på nätet.

”en lösning är att vi vuxna är därute med sunda tankar, vuxna på Facebook, vi måste visa att vi är där”

I Gävleborgs län har sociala medier inte lett till upplopp, däremot har man kunnat se hur diskussioner på forumsidan Flashback kring en våldtäkt i Bollnäs som begicks under sommaren 2012 ledde till att höger rörelsen Svenska Motståndsrörelsen (SMR) genomförde en demonstration i staden.

4.4.5 Relationer

Att arbeta med människor och med förändringsprocesser som rör människor handlar till stor del om relationer. Det kan ses som grundläggande att skapa bra relationer som gynnar arbetet och driver processen framåt.

Ett fenomen som många av deltagarna pekade på är avsaknaden av vuxna och vuxna som vågar vara vuxna.

”man kan se bristen på vuxna [...] separerade föräldrar som har jobbigt med sig själva, som saknar ork, där egen prioritering är viktigast”

”de som faller ur ramarna saknar vuxennärvaro, de saknar en trygg punkt. Ängest och grupptryck i skolan påverkar alla ungdomar. Det är för få vuxna runt våra ungdomar [...] finns inga vuxna utvecklar tjejer och killar destruktiva mönster”

”jag vill understryka vikten av att verkligen lyssna och våga träda fram. Många unga är så besvikna för att ingen lyssnar på dem. Våga vara vuxen”

Förutom att skapa relationer mellan varandra, vuxna och ungdomar handlar mycket även om att skapa bra relationer i samhället. Exempel på detta har man kunnat se i områden som haft problem med kravaller och upplopp. I samband med Instagram-händelsen²⁷ i Göteborg satte man på kvällen in bevakning från ett bevakningsbolag, något som inte uppskattades av ungdomarna då det var för dem helt okända människor som rörde sig i området. Väckarnas närvaro blev den motsatta mot vad som var tänkt, de skapade mer oro än vad de lugnade. Det slutade med att de fick tillsätta polispatruller istället. Poliser som var kända av områdets unga.

I Botkyrka kommun har man däremot låtit bevakningsföretag och väktare skapa sig en relation till de boende i området vilket har lett till att de kan röra sig i området utan problem. Man har även i Botkyrka kommun förstått att låta kravallutrustad polis gå in i ett område med social oro endast förvärrar situationen. Det som krävs är dialog och relationsbyggande till de boende, att skapa tillit och respekt till varandra och varandras verkligheter.²⁸

4.4.6 Skambeläggning

Skambegreppet behandlades i avsnittet om utanförskap²⁹ men kan vara värt att behandla ännu en gång. Som Hans Abrahamsson pekade på i sin föreläsning är skammen central i problematiken med den sociala oron. Han säger att **”outtaland skam leder till våldsbrott”** men han säger också att det i stor grad endast gäller för killar och män. Tjejer och unga kvinnor äter antidepressiva medel och skuldbelägger sig själva med allt för höga krav.

”det handlar mycket om självkänsla och att hitta ett sätt att höja den. Om man kan få den unge att börja tro på sig själv igen, att det är han eller hon som bestämmer. Då ser jag att polletten ramlar ner”

”i Sverige har vi en prestationskultur (vad jag gör), i södra Europa en relationskultur (vem jag är), vad får det för konsekvenser?”

²⁷ Föreläsning av Birgitta Dellenhet 2013-06-14

²⁸ Föreläsning av Lena-Maria Fritzberg 2013-06-14

²⁹ Se avsnitt 4.1.1

4.5 Förslag på åtgärder

Vilka åtgärder som behövs för att förhindra spänningar i samhället, spänningar som kan leda till social oro, upplopp och våldsamheter finns det många önskningar om och förslag på. I och med att man har identifierat ett antal riskfaktorer har man indirekt också identifierat ett antal områden inom vilka det går att sätta in åtgärder för att förbättra förutsättningarna.

Några av de mest återkommande reflektionerna över åtgärder var de om samverkan, samarbete och samsyn.

”det handlar om komplicerade processer som kan leda till social oro. Om vi uppmärksammar de här indikatorerna kan man i det lilla, i det lokala, mildra det fenomenet. Skola, samverkan mellan myndigheter och relationer”

4.5.1 Sociala investeringsfonder

En av åtgärderna för minska riskerna för att social oro uppstår kan vara sociala investeringsfonder.

Sociala investeringar handlar i stort om att få medel frigjorda och avsatta för att användas i sociala, preventiva och rehabiliterande åtgärder. Samhälleliga investeringar med långsiktiga effekter för både individ och samhälle.

Fler och fler kommuner i landet börjar uppmärksamma de sociala investeringsfonderna och det finns ett antal kommuner i landet som upprättat fonder med inriktning mot bland annat barn och ungas psykiska hälsa³⁰, hemlöshet³¹ och social- och ekonomisk marginalisering hos barn och unga³².

Arbetet med de sociala investeringsfonderna är inte helt enkelt då det ofta gäller att få ”någon” att betala för något som inte har hänt, och som går att bevisa att det skulle ha hänt om inte investeringen hade gjorts. Därför är det viktiga i arbetet med sociala investeringar att det finns en aktiv styrning och ledning inom kommuner, landsting och stat samt att samtliga aktörer förstår vikten av samverkan, samarbete och synkronisering av arbetet för att kunna fördela både vinster och kostnader mellan sig.

Hans Abrahamsson återkom flera gånger under sitt föredrag till vikten av att fånga globala flöden, att skapa rätta förutsättningar och en vilja för att investera.

”en infrastrukturesatsning ger oss möjlighet att bli en nod i det globala nätverket som vi får skriva av i en investeringsbudget på 30 år [...] att se på insatser för sociala åtaganden som en långsiktig investeringskostnad”

³⁰ Bland annat Norrköpings kommun, Västra Götalandsregionen

³¹ Bland annat Malmö Stad

³² Bland annat Umeå kommun

4.5.2 Intervention ungdomar – Polismyndigheten Gävleborg

Polismyndigheten i Gävleborg beslutade under hösten 2012 att starta en intervention med syfte att förbättra sättet att arbeta med ungdomsbrottsligheten i polisområde Gävle Södra (förebygga att ungdomar hamnar i kriminalitet, upprepad utsatthet och återfall i brott). Interventionen startade i mars 2013.

Polismyndigheten har i sitt arbete identifierat de ungdomar som kan ses som multikriminella, de som hade tre eller fler misstankar under 2012. Till varje person har man sedan gjort tidslinjer för att kunna följa dem i systemet och se när respektive myndighet har satt in åtgärder. Detta i syfte att identifiera glapp och flaskhalsar. I nuläget finns polisens och socialtjänstens ingripanden identifierade samt även domstolsbeslut och påföljderna. Man har även följt upp påföljden ungdomstjänst på de aktuella ungdomarna för att se om det fullföljts och hur lång tid det tagit.

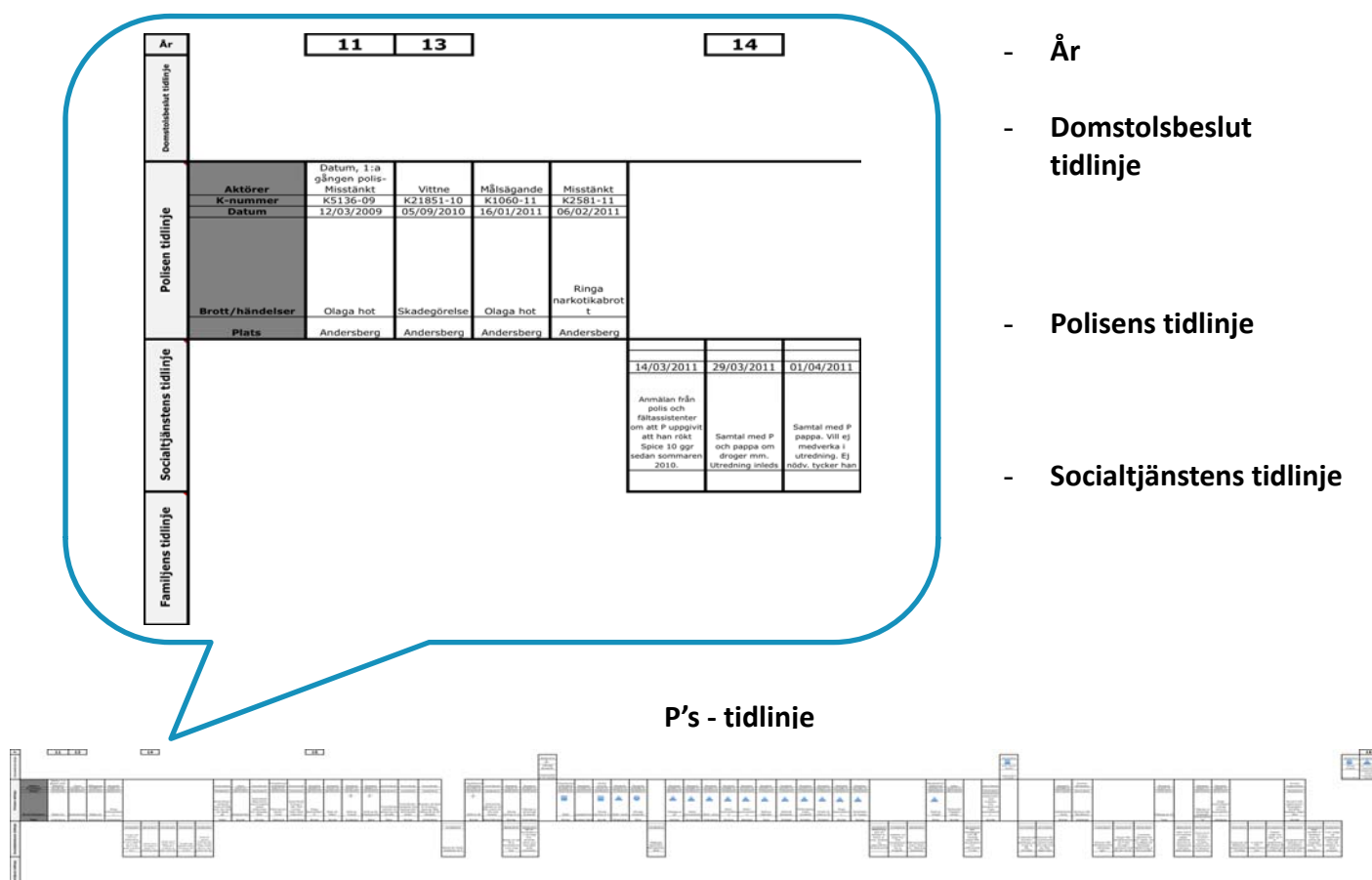

Bild 6. Exempel på den tidslinje som upprättas för varje utvald individ. Källa: Polismyndigheten i Gävleborg

I arbetet har man även räknat ut vilka arbetsinsatser varje individ har genererat. Detta innefattar bland annat antalet brottsmisstankar, antalet brottsoffer, hur många förhör som är gjorda, antalet poliser i yttre tjänst som varit involverade, kostnaden för skadestånd med mera.

I kontakten med dessa ungdomar har man även frågat vad de anser vara viktigt i kontakten med myndigheter och bland svaren kan man tydligt se att de ofta efterfrågar det som många gånger redan är känt men som tycks vara svårt att åtgärda.

Det är önskemål som exempelvis:

”ge mig snabbt hjälp”

”samarbeta för att hjälpa mig på bästa sätt”

”låt mig få träffa samma vuxna på mina möten”

4.6 Erfarenheter

Det finns gott om goda exempel inom länet såsom framtidssamtal, nödbromsgrupp, narkotikakommission, BIG med mera. Även runt om i landet finns det många kommuner och länsstyrelser som arbetar med frågan. Så varför uppfinna hjulet igen när man kan vända sig om och ta del av andras goda exempel?

I många av de kommuner som genom åren haft problem med social oro, som sett resultaten av det frustrationsgap som Hans Abrahamsson pratar om, har många idéer och exempel på hur man arbetar för att få bort stuprören, hur man samarbetar och samverkar mer och framför allt mer effektivt.

I Malmö har man knutit till sig forskare som exempelvis Per-Olof Hallin för att kartlägga och försöka förstå varför det som sker har skett och hur man ska undvika att det händer igen.³³

I Göteborg har man inom skolvärlden börjat prata om nätetik med lärare och elever för att skapa förståelse för hur man ska göra sociala medier till en god arena för ungdomar, och vuxna, att vara på.

I Stockholm och Järvaområdet har man efter oroligheterna 2009 i Tensta och Rinkeby startat ett samverkansprojekt med medel från EU:s integrationsfond.³⁴

I Botkyrka kommun arrangerar ungdomar i området årligen en manifestation mot våldet, Fittja is Peace³⁵. Det är ett evenemang för unga med musik och många aktörer från samhället finns representerade, som exempelvis Kultur och Fritid, polis, räddningstjänst, Lugna Gatan, bussbolag med flera.³⁶

Polismyndigheten i Stockholms län, Västerorts Polismästardistrikt, håller på att ta fram en digital metodhandbok för social oro³⁷. Det är en metodhandbok som bygger på teoretiska utgångspunkter från främst rutinaktivitetsteorin vilken i stort går ut på att det måste finnas en motiverad förövare, ett lämpligt objekt och avsaknaden av kapabla väktare. Metoden bygger därmed på ungdomarna, platsen och den sociala kontrollen.

Metodhandboken vänder sig främst till samverkansaktörer inom polis och kommun men även aktörer inom räddningstjänster, kollektivtrafiken, trossamfund med flera.

Arbets sättet utgår från fyra lägen: grönt - normalläge, gult – indikationer på oroligheter, rött – pågående oroligheter och orange – efter händelserna.

³³ Se under Lästips för att läsa mer om P-O Hallins forskning

³⁴ Se under Lästips för att läsa mer om projektet

³⁵ <http://www.youtube.com/watch?v=JkfWnzHMDVg&feature=youtu.be>

³⁶ Föreläsning av Ayo Ajayi och Seluc Uysal från Fryshuset 2013-06-14.

³⁷ Västerorts Polismästardistrikt, "Metodhandbok för samverkan mot social oro"

Man har även tagit fram en checklista med varningssignaler/indikatorer på social oro.

Nr	Värdera nedanstående i skala 1 – 4, där 1 stämmer inte alls och 4 stämmer mycket bra	1	2	3	4
	Polis och andra aktörer				
1	Har polisen gjort någon omfattande insats i området som uppfattats som kränkande eller diskriminerande?				
2	Har polisen gjort ingripande mot enskilda personer som uppfattats som kränkande eller diskriminerande?				
3	Har några andra aktörer (väktare, trafikvakter, räddningstjänst och andra myndighetsutövare) hindrats eller blivit utsatta för provokationer?				
	Tecken på oro				
7	Har det förekommit stenkastning eller hot mot poliser?				
8	Har det förekommit anlagda bränder i området?				
9	Finns det något mönster när det gäller anlagd brand av mindre omfattning/falsklarm?				
10	Finns upplag av stenar och tillhyggen vid platser nära anlagd brand?				
11	Finns det ryktesspridning i området?				
12	Finns det diskussioner på sociala medier som kan tyda på oro?				

Tabell 9. Exempel på frågor från checklistan. Källa: Polismyndigheten Stockholms län, Västerorts polismästardistrikt.

Ser man sig omkring i landet går det att hitta många fler intressanta exempel på hur framåtsträvande myndigheter, kommuner, organisationer, goda krafter och engagerade personer arbetar för att skapa goda förutsättningar för dagens ungdomar. Många arbetssätt är framtagna för att passa de lokala förutsättningarna och kan vara svåra att överföra till andra platser och orter, men många gånger skulle samhället och framför allt den enskilda individen tjäna på större samverkan och samarbete för att slippa uppfinna det berömda hjulet gång på gång och fastna i sitt eget stuprör. För det handlar sällan om isolerade lokala fenomen utan om en reaktion på någonting större, en reaktion på den globalisering som sker runt om oss alla.

”idag handlar rättvisa om tillgång till det politiska rummet, att få synas. Utveckling handlar idag också om folkhälsa och rätten till ett anständigt liv. Det globala och det lokala flätar samman olika områden. Samordning är morgondagens uppgift. Att skapa samordning mellan olika stuprör”

5. Slutsats

Länsstyrelsen i Gävleborg har med sitt projekt och sin metod *Levande analys* försökt att skapa en arena för myndigheter och verksamheter i länet där de kan samlas kring gemensamma beröringspunkter och frågeställningar. Man har i arbetet också försökt att skapa en bild över hur läget ser ut i länet, vilka riskfaktorer som finns och vad de bakomliggande orsakerna kan vara.

Under resans gång har deltagarna inte bara identifierat riskfaktorer, de har även utbytt exempel på fungerande arbetssätt, på sådant som inte fungerar så bra samt att de har fått dela erfarenheter och träffa och diskutera med andra som arbetar med samma frågor inom andra professioner.

En intressant frågeställning som vuxit fram under projektet är varför frustrationsgapet i länet inte har blivit så stort att det genererat social oro? Alla riskfaktorer för att frustrationen ska kunna växa till sig finns i länet. Gävleborgs län har en av landets högsta arbetslöshetssiffror både vad gäller den totala arbetslösheten och ungdomsarbetslösheten, och bakom varje siffra finns en människa som inte kan få samma ekonomiska förutsättningar som sina arbetande kamrater. Länet har även en låg utbildningsnivå, ett stort antal ungdomar som inte klarar kraven till varken gymnasieskola eller högskola/universitet. Många av länets invånare har osunda levnadsvanor samt att antalet självmord är bland landets högsta. Det finns även väl upparbetade kontakter mellan en del av länets mer eller mindre kriminella ungdomar och ungdomar från de förorter där oroligheter har förekommit genom åren.

Många av de riskfaktorer som anses vara av vikt för att skapa social oro är negativa men trots detta har man inte på någon plats i länet sett tendenser till upplopp eller kravaller.

Vad är det då som gör att smittoeffekten av händelser som den senast i Husby endast smittar av sig till vissa av landets städer men inte till andra? Vad är det som gör att frustrationsgapet inte har blivit så stort i Gävleborg? Finns det goda krafter i samhället som väger tyngre än riskfaktorerna eller är det bara en tidsfråga innan gapet blivit tillräckligt stort för att frustrationen kommer att ge sig till känna? Vilka är dessa goda krafter, hur identifierar vi dem, och än viktigare, hur kan vi använda samhällets resurser på bästa sätt för att låta dem ta över hand?

Referenser och lästips

Abrahamsson Hans, 2012, *Städer som nav för en globalt hållbar samhällsutveckling eller slagfält för sociala konflikter*, Kommission för ett socialt hållbart Malmö

Alfredsson Johanna, 2011, PM, Samhällsmedicin

Almqvist Annika, Åsbrink Per, 2012, *Att dokumentera socialtjänstens insatser för Barn och Unga – Aktualiseringar till socialtjänsten i Gävleborg 2011 i jämförelse med perioden 2008-2010*, FoU Velfärd Region Gävleborg 2012:4

Arbetsformedlingen.se

Axnäs Nina, Nord Annica, 2012, *Utvärdering av samverkan för att förebygga social oro i Järvaområdet*, Polismyndigheten i Stockholms län

Botkyrka kommun, 2010, *Att hantera social oro och upplopp – en del av en hållbar samhällsutveckling*

Brottsförebyggande rådet, 2010, *Brott bland unga i årskurs nio*

Brottsförebyggande rådet, 2011, *Strategiska brott bland unga på 00-talet*

Förordning (2006:942) om krisberedskap och höjd beredskap

Gustafsson Kaj, 2012, *GBL och GHB-problematiken i Bollnäs kommun – en inventering av kunskaper, samverkansformer och behov av utvecklingsarbete*, FoU Velfärd Region Gävleborg 2012:6

Hallin P-O, m.fl. 2010, *Det är inte stenarna som gör ont – Röster från Herrgården, Rosengård-om konflikter och erkännande*, Malmö Högskola

Hallin P-O, m.fl. 2010, *Varför kastar de sten? – om konflikter och erkännande*, Myndigheten för Samhällsskydd och beredskap

Lundmark Eva, Nilsson Ingvar, 2012, *Vänd dem inte ryggen – Socioekonomisk analys av destruktiva subkulturer*, Fryshuset

Länsstyrelsen Hallands län, 2013, *Förstudie om sociala risker i Hallands län*

Länsstyrelsen i Skåne län, 2012, *Sociala risker i Skåne – samhället förändras-och vi måste förändra våra insatser*

Länsstyrelsen Västra Götaland, 2013, *Västra Götalandsmodellen – sociala risker i risk- och sårbarhetsanalyser - en vägledning*

Myndigheten för Samhällsskydd och beredskap, 2010, *Nationell handlingsplan för att stärka bränder i skolmiljö*

Myndigheten för Samhällsskydd och beredskap, 2010, *Observatörsrapport – Anlagda bränder och hot/våld mot räddningstjänsten*

Myndigheten för Samhällsskydd och beredskap, 2011, *Vägledning för Risk- och sårbarhetsanalyser*

Nacka Kommun, 2012, *Avstämningsrapport – Nackas arbete med projektet Västra Götalandsmodellen-sociala risker*

Nilsson Lundmark Eva; Nilsson Ingvar, 2013, *Intoleransens pris – En socioekonomisk analys av vit-makt rörelsen och Kungälvmodellen*

Nilsson Ingvar, Wadeskog Anders, 2012, *Gatuvåldets ekonomi – ett kommunalt perspektiv*

Nilsson Ingvar, Wadeskog Anders, 2013, *Trygghetens värde – sociala risker ur ett ekonomiskt perspektiv*, Länsstyrelsen Dalarnas län

Proposition 2010/11:47 ”En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopings- och tobakspolitiken”

Länsstyrelsens rapporter 2013

- 2013:1 Kommunikation och samverkan inom landskapsstrategin Människor, mygg och natur vid nedre Dalälven utvärdering av det inledande arbetet
- 2013:2 "Låt mig få veta att jag är en som kan" – om frustrationsgap, skuldbeläggning och utanförskap – En rapport om sociala risker och social oro i Gävleborgs län

Länsstyrelsen Gävleborg

Rapportnr: 2013:2

ISSN: 0284-5954

Länsstyrelsen
Gävleborg

Besöksadress: Borgmästarplan, 801 70 Gävle **Telefon:** 010-225 10 00

Webbadress: www.lansstyrelsen.se/gavleborg